

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMAGT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMAGT

Het Zweedse hospitaal annex legerings „compound” bij
Riaad tijdens de Golfoorlog. Op blz. 393 een artikel
over de inzet van het geneeskundig detachement KL

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin is opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A.G.D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieeergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Mil. Geschiedenis KL

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
I.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht **390**

Editoriaal: Complementariteit **391**

T.W.H. Herweijer:
Inzet van het geneeskundige detachement KL in de Golfoorlog **393**

J.A.C.M. Huijben en R.G. Jansen:
Vijandbeeld en motivatie **401**

J.F.W. van Angeren:
Aziatisch strategisch denken **405**

J. Buijs:
De spoorbrug bij Roermond **411**

mw dr. W. Jansen en prof. drs. J.A.M. Oonincx r.a.:
De haalbaarheid van nieuwe bedrijfsvoeringsconcepties binnen defensie **416**

drs. J. Terpstra:
Psychologische selectie bij de Koninklijke landmacht **421**

Boeken **426**

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-order (CLAS/BSL) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelondersteuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zijn in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op *dinsdag 22 september a.s.* houdt de vereniging voor leden en andere geïnteresseerden een bijeenkomst in de Ronde zaal van het Defensievoorlichtingscentrum, Korte Houtstraat 21, Den Haag, waar lkol M. van den Doel, werkzaam bij het NIIB „Clingendael”, zal spreken over

Veiligheid en defensie in Centraal-Europa: kansen en risico's

Zaal open 19.00 uur, aanvang 19.30 uur, einde 22.00 uur. Aanmelden tijdens werkuren: tel. (015)15 27 00.

Telecommunicatie-aangelegenheden
Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog (901108).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk noodzakelijk.

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.). Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en voor de ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

Complementariteit

In de bekende en inmiddels veel geciteerde lezing van de minister van defensie, gehouden voor het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken op 31 maart jl., heeft deze aan zijn toehoorders een tiental overwegingen meegegeven. Deze overwegingen vormen, aldus de minister, „het raamwerk voor te nemen besluiten over de toekomst van de krijgsmacht”. Alhoewel deze aanwijzingen inmiddels ook wel een andere aanduiding hebben gekregen (o.a. in Armex van juli/augustus jl.), verdient het vanwege de tijdsgebondenheid de voorkeur te blijven spreken van „overwegingen”.

Het is niet de bedoeling in dit editoriaal de opgesomde overwegingen nog eens de revue te laten passeren en ze zo nodig van commentaar te voorzien. In de meeste dag- en weekbladen is uitgebreid aandacht besteed aan de uitlatingen van de minister. Het nu nog geven van een meer algemeen commentaar zal vrijwel zeker leiden tot doublures met wat reeds elders naar voren is gebracht. Overigens zijn alle overwegingen nieuw nieuw, want enkele ervan werden reeds door eerdere bewindslieden aan de orde gesteld. In verschillende defensienota's werd reeds vermeld dat een complete krijgsmacht niet meer tot de mogelijkheden behoort. Zo vermeldde de Defensienota 1964 reeds de

onderzeeboot- en mijnenbestrijding als primaire taak van de Koninklijke marine. Ook werd in de Defensienota 1974 reeds gesproken van het „toeleggen op taken, waarvoor hij (een lidstaat van de NAVO) door ligging, aard en omvang het meest geschikt is”.

Alhoewel dus in het verleden reeds een aantal aspecten was genoemd, deze tien overwegingen geven in ieder geval enige duidelijkheid over toekomst van de krijgsmacht.

Opmerkelijk is het toevoegen aan het bestaande politiek-militaire jargon van het woord „complementariteit”. De reeds in de Defensienota 1974 genoemde en sedertdien nagestreefde taakspecialisatie blijkt niet realiseerbaar te zijn. Dit wordt – aldus de minister – met name veroorzaakt door de grotere landen, omdat deze niet afhankelijk van anderen wensten te worden. Met complementariteit wordt beoogd troepen als aanvulling op die van andere (grotere) landen ter beschikking te stellen voor een inzet in internationaal verband in het kader van bijvoorbeeld een VN- of WEU-operatie. Uitgaande van de betekenis van het woord „complement” (Van Dale), kan „complementair” worden vertaald met „aanvullend, waardoor iets compleet wordt”. Dat houdt dus in dat Nederland een zodanige aanvullende militaire bijdrage levert aan strijdkrachten van een ander land (of een aantal landen), dat eerst hierdoor een volwaardige strijdmacht voor een bepaalde operatie wordt samengesteld.

Het ligt voor de hand dat reeds in vreedstijd hierover afspraken worden gemaakt met één of meer landen. Slechts dan is het mogelijk de juiste eenheden ter beschikking te stellen, het benodigde materieel aan te schaffen, de organisatie, opleiding, procedures e.d. onderling af te stemmen en gezamenlijk te oefenen. Het leveren van een Nederlandse component houdt in, dat een ander land zal afzien van het formeren van een aantal essentiële eenheden. Dit zou (als voorbeeld) kunnen inhouden, dat het andere land de grondgebonden eenheden levert van een luchtmobiele eenheid en Nederland zorgt voor de transportmiddelen, waaronder de helikopters. De betrokken landen leveren dan toch een zekere mate van zelfstandigheid in, hetgeen op gespannen voet staat met de passage in Ter Beek's speech, waarin taakspecialisatie niet realiseerbaar wordt geacht. Bovendien zal een dergelijke gecombineerde strijdmacht alleen dan effectief kunnen optreden, indien de desbetreffende landen zonder voorbehoud de toegezegde bijdrage ter beschikking

stellen. Weigert echter een land aan een bepaalde operatie mee te doen, dan houdt dit in dat geen complete strijdmacht kan worden uitgebracht en legt het niet-deelnemende land in feite zijn wil op aan een ander land. Verwacht mag worden, dat dit zeker voor de grotere landen niet acceptabel zal zijn. De ontwikkelingen van de laatste tijd tonen aan dat de belangen van de Westeuropese landen sterk uiteen kunnen lopen. Dit houdt in dat ook in de toekomst de hiervoor geschetste onzekerheid met betrekking tot het al dan niet deelnemen aan een bepaalde operatie zeker niet denkbeeldig is. Hoe loyaal Nederland zich in de toekomst ook zal opstellen, het lijkt niet waarschijnlijk dat steeds de beslissing van het land zal worden gevolgd, waaraan het complement wordt geleverd. Het vaststellen van de organisatie van de Nederlandse krijgsmacht op grond van complementariteit (in de betekenis als hiervoor aangegeven) lijkt daarom voorshands niet mogelijk en moet zelfs als ongewenst worden aangemerkt.

In de meergenoemde overwegingen heeft minister Ter Beek aangegeven, dat in de toekomst alle eenheden van de krijgsmacht in beginsel ook voor VN-operaties beschikbaar zullen zijn. Als nu kennelijk het voornemen bestaat VN-operaties mede bepalend te doen zijn voor de aard en omvang van de krijgsmacht, is het noodzakelijk de voorwaarden en omstandigheden van inzet bij de verschillende vormen van deze operaties vast te stellen. Uitgaande van een (globale) driedeling (t.w. *peace-keeping*, *peace-enforcing* en humanitaire hulp), kan voor elk ervan worden bepaald welke taken Nederland daarbij meent te kunnen uitvoeren. Tevens zullen uitgangspunten, mogelijkheden en be-

perkingen moeten worden aangegeven en vastgesteld. Dat kan ertoe leiden dat eventuele humanitaire hulpoperaties wereldwijd kunnen worden uitgevoerd. Daarentegen kan een *peace-enforcing*-operatie, waarbij zwaar materieel moet worden ingezet, op grond van bijvoorbeeld logistieke beperkingen alleen in bepaalde regio's mogelijk zijn.

Uitgaande van deze benadering zal ook moeten worden geaccepteerd, dat voor het uitvoeren van bepaalde taken zo nodig aanvullende aanschaffingen worden gedaan. Zeker ten aanzien van essentieel en duur materieel mag niet worden verwacht, dat andere landen dit genereus ter beschikking van Nederlandse eenheden zullen stellen; ook in die landen zijn de middelen afgestemd op de eigen behoeften. Hierbij kan men denken aan transporthelikopters, transportvliegtuigen, licht gepantserde voertuigen, prefab onderkoms, watervoorzieningsapparatuur enz. De organisaties en middelen kunnen aldus worden afgestemd op de verschillende inzetmogelijkheden en de opleiding kan doelgericht plaatsvinden.

De nationale verantwoordelijkheid ten aanzien van de inzet van strijdkrachten laat complementariteit voornog niet toe. Wel is het mogelijk op grond van duidelijke uitgangspunten en een goede analyse van de mogelijkheden en beperkingen te komen tot een concrete vaststelling van de bijdragen, die Nederland kan leveren in het kader van operaties in internationaal verband. Dat schept duidelijkheid, zowel extern (richting internationale organisaties) als intern (richting personeel), en laat de eigen (nationale) beslissingsbevoegdheid ten aanzien van een eventuele inzet onverlet.

T.W.H. Herweijer

kolonel-arts

Inzet van het geneeskundige detachement KL in de Golfoorlog

In de nacht van 16 op 17 januari 1991 kon de wereld *live* op de buis de aanvang van de Golfoorlog meemaken.

Op 22 januari keurde de Tweede Kamer het besluit van de Nederlandse regering goed ook, ter ondersteuning van het Britse geneeskundige systeem, geneeskundig personeel van de KL voor inzet in de Golfoorlog ter beschikking te stellen. Deze inzet had een historische en een symbolische betekenis. Historisch omdat het de eerste keer na de Koreaanse oorlog was dat de Nederlandse regering grondtroepen beschikbaar stelde voor een *peace-enforcing* taak; dit als uitvloeisel van de besluiten van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VVN). Symbolisch omdat de inzet van een geneeskundig detachement van 32 personen militair-operationeel gezien van geen betekenis is. Al is de inzet van geneeskundig personeel in zekere zin van symbolische aard geweest, te zamen met de inzet van fregatten en luchtverdedigingsmiddelen heeft Nederland duidelijk aangegeven een bijdrage te willen leveren aan een door de VN gesanctioneerd optreden.

Voorspel

Tijdens een bespreking van de militair-geneeskundige specialisten van de Westeuropese Unie in oktober '90 werd onderzocht welke mogelijkheden er waren voor wederzijdse steun en samenwerking op geneeskundig gebied bij de verwachte operaties in de Golfregio. Gelet op de inspanningen die Frankrijk en Engeland op dat moment reeds leverden bij de opbouw van een troepenmacht in Saoedi-Arabië was duidelijk dat zij hier

De auteur is Hoofd van de Sectie geneeskundige dienst Legerkorps Logistiek Commando, tevens legerkorpsarts en was ten tijde van de Golfoorlog Commandant van het geneeskundige detachement van de KL ter ondersteuning van het Britse geneeskundige systeem.

een vragende partij waren. Met name de Engelsen onderkenden bij het ontstaan van een grootschalig en langdurig conflict capaciteitsproblemen bij de geneeskundige verzorging van hun troepen. Aan België, Nederland en Spanje werd om geneeskundige ondersteuning gevraagd.

Alhoewel de Nederlandse regering op dat moment niet overwoog grondtroepen ter beschikking te stellen, werd binnen de KL wel onderzocht welke geneeskundige ondersteuning Nederland zou kunnen aanbieden. In het najaar van '90 werd vastgesteld dat, zelfs wanneer dienstplichtig personeel op niet-vrijwillige basis zou worden uitgezonden, de noodzakelijk geachte voorbereidingstijd voor geneeskundige eenheden zou variëren van 2 tot 6 maanden. Deze zeer lange periode werd o.m. veroorzaakt door een nog niet afgeronde herstructurering van de Geneeskundige Dienst KL, het grote aantal mobilisabele geneeskundige eenheden, de mobilisabele component van parate geneeskundige eenheden (alle geneeskundige specialisten zijn bv. mobilisabel), de afwijkende geografische en klimatologische condities in het Midden-Oosten, het ontbreken van collectieve beschermingsfaciliteiten tegen nbc, het beschikbare transport voor verplaatsing naar het operatieterrein, de logistieke ondersteuning van de eenheden ter plaatse, wettelijke (on)mogelijkheden wanneer er geen sprake is van een oorlogstoestand en, *last but not least*, de gevolgen voor de geneeskundige verzorging van de KL in Nederland door het onttrekken van geneeskundig personeel.

Bovendien moet worden bedacht dat de eisen, te stellen aan de persoonlijke veiligheid van het eigen personeel, zowel als aan de behandeling van gewonde militairen, bij *peace-enforcing* operaties altijd hoger dienen te zijn dan noodgedwongen wordt voorzien in een oorlog die het bestaan bedreigt. ▸

Eind december '90 werd de minister geïnformeerd over de mogelijke opties, wanneer gebruik zou worden gemaakt van dienstplichtig, beroeps- en reserve geneeskundig personeel, ervan uitgaande dat de inzet op basis van vrijwilligheid zou plaatsvinden. Die opties waren een ziekenautocompagnie resp. inzet van individueel geneeskundig personeel.

Begin januari '91 voerden de Britten de politieke druk bij hun verzoek tot ondersteuning op. Zij vroegen om een 600-bedshospitaal t.b.v. de verwachte gewonde Iraakse krijgsgevangenen. Als *deadline* werd 16 januari genoemd. In Nederland vond, mede op grond van de eerste Scud-aanval op Israël op 18 januari, een duidelijke verschuiving in de publieke opinie plaats, waarbij *betrokkenheid* het sleutelwoord werd. In de Tweede Kamer was een overgrote meerderheid voorstander van verdere Nederlandse bijdragen. Hieraan parallel, maar al eerder gestart, vonden binnen de KL tal van voorbereidingen plaats.

Voorbereidingen

Gezien de beschikbare voorbereidingstijd werd de optie *inzet van individueel geneeskundig personeel* verder uitgewerkt. Op 11 januari werd door zorg van de Bevelhebber der landstrijdkrachten (BLS) een inventarisatie onder bepaalde categorieën van het parate en mobilisabele geneeskundige personeel gehouden ten einde de bereidheid tot inzet op vrijwillige basis te peilen. Dat resulteerde in een totaal van 239 vrijwilligers (107 beroeps, 39 dienstplichtig en 94 reserve). Op 14 januari schakelde Staf Ochtendblad van de Landmachtstaf het Hoofd van de Sectie geneeskundige dienst Legerkorps Logistiek Commando, tevens legerkorpsarts, in bij de voorbereidingen voor eventuele geneeskundige ondersteuning van het Britse geneeskundige systeem.

Een kleine delegatie van Staf Ochtendblad, o.l.v. de legerkorpsarts, reisde op 18 januari naar het Ministry of Defence te Londen, om mogelijke inzet van 239 geneeskundige vrijwilligers voor te bereiden. Het aanbod van die vrijwilligers werd enthousiast geaccepteerd. Ook werden de eventuele onderlinge (rechtspositionele) verhoudingen besproken en vastgesteld. In de nacht van 18 op 19 januari volgde, na intensief overleg tussen het ministerie te Londen, Joint Headquarters te High

Wycombe en JHQ British Forces Middle East te Riaad, een bijstelling. Men onderkende dat deze 239 vrijwilligers niet het personele deel van een organieke eenheid vormden, noch dat hieruit een geneeskundige eenheid was te vormen. Het ter plaatse beschikbaar stellen van passend Brits geneeskundig materieel speelde namelijk een ondergeschikte rol! Ook was het voor het ministerie een probleem het geneeskundige kennis- en ervaringsniveau van het aangeboden personeel juist in te schatten. De militaire en civiele opleidingen voor verpleegkundig personeel zijn in Engeland immers anders georganiseerd.

Het werd daarom op prijs gesteld indien Nederland een team zou samenstellen, geschikt om een operatiekamer en een verpleegafdeling te runnen. Een klein en voor de Britten herkenbaar organisatie-element kon gemakkelijker aan een reeds bestaande geneeskundige eenheid worden toegevoegd. De gedachten gingen daarbij uit naar het 300-bedshospitaal dat door Zweden ter beschikking was gesteld.

Door het gemis aan operatiekamer-verpleegkundigen (OK-vplk) gaf de invulling van een operatiekamer-groep problemen. Twee burger-OK-vplkn van het Militair hospitaal Dr. A. Mathijsen waren bereid het team te versterken. Beide dames hadden in het tijdbestek van nog geen 3 dagen een Kort-verbandvrijwilligerstatus als tln geneeskundige dienst (gnkd); wát bureaucratie?...

De leden van het uit te zenden detachement werden door de zorg van de Inspecteur geneeskundige dienst KL en de Directie personeel KL/Afdeling individuele carrière en plaatsingsbeleid uit de 239 vrijwilligers gekozen. In totaal bestond het team uit 32 mensen; het was opgebouwd uit 11 officieren (10 offn gnkd en 1 off geneeskundige troepen (gnkt)), 16 onderofficieren (10 oon gnkd en 6 oon gnkt) en 5 korporaals (1 kpl gnkd en 4 kpls gnkt); hierin begrepen een commandogroep/LSO, bestaande uit 1 kol arts, 1 kap gnkt en 1 sgt gnkt.

Met veel hulp van het Opleidingscentrum Militair-geneeskundige diensten werd van 24 januari t/m 1 februari door zorg van het Opleidingsdetachement Vredes machten, ondergebracht bij het Verbindings Opleidings Centrum, het team klaargestoomd voor uitzending. Hierbij kwamen behalve aanvullende immunisaties, verstrekking van aanvullende persoonsgebonden uitrusting en een aan-

gepaste geneeskundige opfriscursus, ook onderwerpen als nbc in theorie en praktijk uitgebreid aan de orde. Teamvorming werd bevorderd door de opbouw van het lesprogramma.

Te weinig aandacht werd besteed aan de zeden en gewoonten in Saoedi-Arabië. Met name werd de behoefte onderkend aan kennis van gedragsregels en omgangsvormen. Gebrek aan beschikbare deskundigen op dit terrein was hieraan debet. Een gevolg was bv. dat de vijf vrouwen die deel uitmaakten van het detachement, evenals de mannen kaki overhemden met korte mouw kregen. Daarin konden zij zich niet buiten de werkplek vertonen.

Vertrek

Op 31 januari vertrok een twee man sterke kwartiermakersgroep van Schiphol via Brize Norton naar Riaad. Op 3 februari vertrok de rest van het team vanaf de vliegbasis Soesterberg met een Britse C-130 Hercules. De vlucht zou met een tussenstop op Cyprus naar Riaad gaan. De tussenstop werd echter de voorlopige eindbestemming doordat de opbouw van het Zweedse hospitaal vertraging ondervond. De kleine week op de *Royal Air Force Base* te Akrotiri werd m.b.v. lessen en briefings door eigen en Britse deskundigen op zinvolle wijze ingevuld. Met name de uitgebreide instructie van de Britse nbc-drill, die sterk afwijkt van de Nederlandse, was, gekoppeld aan de instructie van het gebruik van het Britse S-10-masker, zeer waardevol. Dit masker was door de medewerking van de Koninklijke marine op de valreep aan het team verstrekt. Bij dit masker bestaat de mogelijkheid tijdens gebruik te drinken; gezien de verwachte temperaturen in de Golfregio een *must*. Voorts werden vier officieren-arts in de gelegenheid gesteld de tweedaagse *Battlefield advanced trauma life support (BATLS) course* te volgen. Deze hoog aangeschreven cursus werd aan Britse officieren en onderofficieren geneeskundige dienst gegeven, die in de Golfregio werden tewerkgesteld.

Tevens was er gelegenheid kennis te maken met de leden van het Belgische geneeskundige detachement dat de Britten steunde in het aldaar ingerichte *low care hospital*. Dit had een taak in de geneeskundige-afvoerketen van Riaad naar Engeland.

In drie groepen werd het detachement op resp. 8, 9 en 10 februari met een Britse VC-10 naar Riaad gevlogen. De bedrijvigheid op de kolossale *King Khaled International Airport (KKIA)*, waar in de kelders o.m. een Frans en Brits hospitaal waren ondergebracht, was overweldigend.

De luchttoerlog was, als leek het routinewerk, in volle gang.

Het Britse geneeskundige systeem

Doordat bij de opbouw van de troepenmacht in september '90 nog volstrekt onduidelijk was welke de uit te voeren taken zouden zijn, kon de UK Surgeon General niet vaststellen aan welke eisen het militaire geneeskundige systeem zou moeten voldoen. De enig juiste keuze werd hierdoor te kiezen voor een *worst-casescenario*. Als planingsgegeven werd een verliesverwachting van 8% in de *combatzone* en 2% in de *communicationzone* gehanteerd. De te verwachten verliezen werden onderverdeeld in 25% KIA/MIA (*killed/misled in action*), 10% RTD (*return to duty* na kortdurende geneeskundige behandeling), 65% gewond (behoeft urgentie-chirurgische behandeling en verpleging in *combatzone/communicationzone* en afvoer naar Engeland).

De sterkte van de Britse troepen bij de aanvang van de grondoorlog bedroeg ruim 32.000.

Afspraken binnen de coalitie

Panarabische gewonden van de coalitie en gewonde krijgsgevangenen zouden niet worden afgevoerd naar geneeskundige inrichtingen buiten het oorlogstoneel. Het Koninkrijk Saoedi-Arabië nam op zich zo spoedig mogelijk de panarabische en krijgsgevangen gewonden uit de geneeskundige-afvoerketen van de bondgenoten te halen en deze zelf verder te verzorgen conform de derde Conventie van Genève.

Het verstopt raken van de Britse geneeskundige-afvoerketen met panarabische en/of krijgsgevangen gewonden was een grote zorg; dit zou kunnen leiden tot een geneeskundige catastrofe. Te meer omdat de *Commander Medical* van de BFME de indruk had dat de Saoedi's bij een *worst-casescenario* niet over voldoende geneeskundige capaciteit beschikten. Dit was een belangrijke reden voor de Britten om begin januari '91, zoals eerder

gesteld, met zoveel klem om geneeskundige ondersteuning te vragen.

Multinationale geneeskundige hulp

Bij het begin van de grondoorlog beschikten de Engelsen over geneeskundige hulp van tal van landen, zoals Australië, België, Canada, Denemarken, Nederland, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Roemenië, Singapore en Zweden. In Saoedi-Arabië beschikten zij over 1850 eigen bedden. Door de multinationale hulp kwamen hier nog eens 760 bedden bij. Het totale aantal ingeschakelde personen voor de geneeskundige verzorging bedroeg 5000. Deze multinationale geneeskundige ondersteuning werd gestuurd door de zg. ONMA-cel (*Other nations medical assistance*) van JHQ BFME. Tevens werd naar iedere natie die vanuit een solitaire lokatie opereerde een UK LSO-team uitgebracht.

De Britse geneeskundige eenheden

De Royal Army beschikt over een groot aantal mobilisabele geneeskundige eenheden. De parate geneeskundige eenheden van dit beroepsleger bezitten een mobilisabele component. Bovendien had men met vacatures te kampen. Ten einde de in te zetten geneeskundige eenheden op oorlogsterkte te brengen was een algemene hergroepering van het geneeskundige personeel noodzakelijk. Sommige geneeskundige eenheden waren opgebouwd uit personeel van meer dan 50 verschillende moedereenheden. Derhalve kregen alle geneeskundige eenheden vóór uitzending een training van 1 week in een daartoe opgezet hospitaal. Het doel was: wennen aan elkaar en aan het te gebruiken materiaal, naast het aankweken van eenheidsbinding en teamvorming.

De opengevallen plaatsen, bij o.a. geneeskundige eenheden in Duitsland en Engeland, werden opgevuld door reservisten.

De Britse geneeskundige-afvoerketen

Een geëcheloneerde geneeskundige-afvoerketen werd ontplooid met behandel-, verpleeg- en afvoercapaciteit, afgestemd op de troepensterkte en de gehanteerde verliesverwachting.

Na een 1e-echelons geneeskundige behandeling

op de *regimental aid post* (hulppost) werd de gewonde per ziekenauto afgevoerd naar een *dressing station* (verbandplaats) voor een 2e-echelonsbehandeling.

De afvoer van een *dressing station* naar een *field hospital* (chirurgisch veldhospitaal) voor 3e-echelons geneeskundige behandeling en verpleging (urgentiechirurgie) vond bij voorkeur plaats met *dedicated* helikopters (Chinook, Puma, Sea-King). Wegtransportmiddelen werden gereserveerd in geval vliegen per heli door weersgesteldheid of anderszins niet mogelijk was. De afvoer vanaf een *field hospital* naar een *general hospital* (doorvoershospitaal) voor aanvullende chirurgische en specialistische behandeling werd uitgevoerd met C-130-vliegtuigen.

Er werden 3 *field hospitals* uitgebracht bij de achtergrens van het divisiegebied van de 1e Armoured Division. In Riad bevond zich een *general hospital*, evenals in Al Jubayl aan de Perzische Golf. Deze havenplaats was tevens de *UK Forward maintenance area* (FMA).

In afvoer van gewonden uit het operatiegebied werd voorzien d.m.v. *dedicated* luchtgewondentransport met 6 VC-10-toestellen (capaciteit: 50 liggende patiënten), 6 van het type C-130 (capaciteit: 60 liggende patiënten) en 2 Tristars (capaciteit: 200 zittende patiënten). In Engeland was bedcapaciteit gereserveerd in *National Health Service- en Military rehabilitation hospitals*.

Zweden

Het aanbod van de Zweedse Regering aan Engeland om een 300-bedshospitaal ter beschikking te stellen voor de behandeling van de voorziene gewonde krijgsgevangenen was ook een historisch besluit. Voor het eerst sinds de Slag bij Waterloo nam Zweden deel aan een oorlog. De traditionele neutraliteit, die sinds 1815 de hoeksteen van de Zweedse buitenlandse politiek vormde, werd opgegeven. (Wel heeft Zweden mede door zijn neutrale status veel geparticipeerd in VN-vredesoperaties.) De organisatie en werkwijze van de Zweedse geneeskundige dienst zijn een afspiegeling van deze langdurige neutraliteit en van de bij VN-vredesoperaties opgedane ervaring. Het materieel is van goede tot zeer goede kwaliteit en bestemd voor ontplooiing binnen Zweden op *pre-*

Het hospitaalterrein werd voorzien van een ommuring en een terroristenkering van betonblokken

planned and prepared lokaties. Personele en materiële aanpassingen voor ontplooiing elders in het kader van VN-operaties vinden op ad-hocbasis plaats nadat de eisen daartoe zijn geformuleerd. In Zweden zijn werkgevers verplicht werknemers weer in dienst te nemen wanneer zij vrijwillig in dienst gaan voor de vervulling van vredesmissies. Liefst 3500 personen, voor het grootste deel burgers die nog nooit in dienst waren geweest, meldden zich na een TV-oproep aan als vrijwilliger voor uitzending naar de Golf. Hieruit werd het Zweedse contingent geselecteerd. Het was ruim 500 personen sterk en bestond voor 5% uit beroepspersoneel.

Het Zweedse geneeskundige contingent

Het contingent bestond uit een staf (sterkte 37) onder leiding van een kol-arts, een geneeskundige compagnie (sterkte 314) onder leiding van een kol-gynaecoloog en een bevoorradingscompagnie (sterkte 169) eveneens o.l.v. een kol. Met name de bevoorradingscompagnie was interessant omdat zij behalve elementen voor haar bevoorradingsstaak ook herstel-, materieelverzorgings-, transport-, nabijbeveiligings- en zelfs genie-elementen bezat. De wasserijcontainer met een capaciteit van 1500 kg/etm „droog op de plank” was een juweeltje.

Het contingent was logistiek volledig zelfstandig en betrok zo veel mogelijk de voeding van de plaatselijke markt. Alle overige goederen werden vanuit Zweden aangeleverd, via een wekelijkse *shuttle* per C-130.

Het Zweedse hospitaal

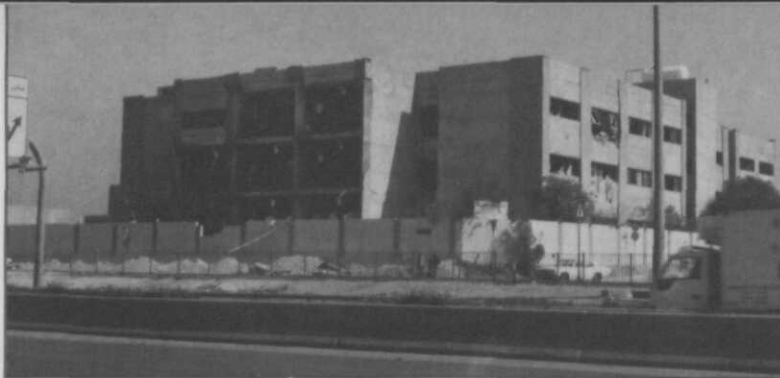
Het hospitaal lag in de woestijn op ca. 10 km van zowel Riaad als het KKIA. Het Zweedse personeel was ondergebracht in een zg. *compound*, een in Saoedi-Arabië zeer gangbare wijze van bebou-

wing. Het is een ommuurde ruimte waarin een of meer huizen staan. De Zweedse *compound* had in het verleden gediend om onderdak te bieden aan het middenkader van de bouwers van de weg Riaad-Dhahran, en bestond uit een groot aantal bungalows, voorzien van badkamer/toilet, keuken met wasmachine/wasdroger, en airconditioning. De *compound* was reeds een aantal jaren niet gebruikt waardoor de waterleiding, riolering, elektriciteit en huishoudelijke apparaten niet meer functioneerden. De Saoedi's hadden de *compound* eerst aan de Britten ter beschikking gesteld, maar deze hadden hem wegens de gebreken weer verlaten. Met behulp van in Riaad gevestigde Zweedse firma's werd de *compound* zonder kosten of moeite te sparen weer bewoonbaar gemaakt; tegelijkertijd werden buiten de *compound* voorbereidingen getroffen voor het op te bouwen hospitaal.

Hiertoe werd een stuk woestijn geëgaliseerd en geasfalteerd. Elektriciteit- en water-aan- en afvoerleidingen werden, conform de Zweedse conceptie van *preplanned and prepared* lokaties vooraf ingegraven. Het hospitaalterrein werd voorzien van een ommuring en een terroristenkering van betonblokken. Ook werden een helistrip, een ruime parkeerplaats voor voertuigen en een nbc-ontsmettingsstraat voor patiënten aangelegd. Een verharde weg leidde naar het complex.

Het materiaal voor het hospitaal werd met acht C-130-toestellen van de Zweedse luchtmacht in 50 vluchten uit Zweden aangevoerd. Voor zeer volumineuze vracht werd éénmaal gebruik gemaakt van een gehuurde Russische Antonov.

Het hospitaal was opgebouwd uit boogtenten met opblaasbare ribben, zoals ook door het Korps Mariniers worden gebruikt. Qua uitrusting en taak is het hospitaal te vergelijken met een licht of zwaar chirurgisch veldhospitaal van de legerkorps geneeskundige dienst. Het beschikte over 318 bedden, waaronder 18 *intensive-care*bedden, ver-

De gevolgen van een geslaagde nachtelijke Scud-aanval voor een schoolgebouw, gelegen op 100 m afstand van een overvol internationaal hotel

Flatgebouw in Riad, getroffen door een 's nachts gelanceerde Scud

deeld over 10 verpleegafdelingen en een *intensive care*. Het aantal volledig geoutilleerde operatiekamers was voor deze inzet verhoogd van 6 tot 8. Het Zweedse geneeskundige personeel werd op 24-uursbasis volgens een 3-ploegensysteem tewerkgesteld op de verpleegafdelingen, ten einde enige structuur in het dagelijks leven te krijgen. Gezien het grote aantal burgervrijwilligers werd tijdens de diensten tijd besteed aan de eerste beginselen van de algemene militaire vorming. Organiek beschikt het hospitaal over luchtverversing met een daaraan gekoppelde verwarming. Voor de inzet in Saoedi-Arabië werden 78 *airconditioners* met grote capaciteit (à \$ 14.000 per stuk) aangeschaft en aan het luchtverversingssysteem gekoppeld. Hierdoor werd de buitentemperatuur van 45°C gereduceerd tot 25°C.

Het Nederlandse detachement

Op KKIA ving de twee kwartiermakers de drie opeenvolgende groepen op. Het onderbrengen van het detachement in een van alle gemakken voorziene *airconditioned* bungalow gaf een ambivalent gevoel, zeker als men tenten had verwacht. De eerste Scud-aanval op Riad, die wij meemaakten op 11 februari om 22.15 plaatselijke tijd, bracht ons echter terug tot de realiteit van de oorlog. Dit paste in ons verwachtingspatroon en wij voelden iets van het gevaar dat synoniem is voor oorlog. Een Scud vloog over de compound als een reuzevuurpijl, terwijl de plaatselijke televisie monotoon in het Engels alarm gaf. Met Patriots werd de Scud spectaculair onderschept. Het Zweedse kader en in het bijzonder de commandant van het contingent ontvingen ons hartelijk en lieten in theorie en praktijk blijken dat zij de internationale verbondenheid bij de steun aan het Britse geneeskundige systeem lieten prevaleren boven het feit ongevraagd door JHQ BFME 32 Nederlanders aan de organisatie te krijgen toegevoegd. Behalve het kennismaken en leggen van

contacten werd tegelijkertijd een aanvang gemaakt met een intensieve scholing van het Nederlandse personeel, o.l.v. artsen die de BATLS-course hadden gevolgd.

De detachementscommandant werd op voortreffelijke wijze ontvangen en gebriefd door lgen Sir Peter de la Biliere, de Commander British Forces Middle East (COM-BFME). Daarna volgde een uitgebreide kennismaking met de *Commander Medical JHQ BFME* en de onder hem resulterende *ONMA-cel*.

Het commando-element van het detachement richtte zich op het regelen van de huishoudelijke zaken en op het leggen en onderhouden van externe contacten. In dit verband werd dagelijks contact onderhouden met de Zweedse commandant, de UK LSO-officier (die een briefing gaf over de tactische situatie van de afgelopen 24 uur), de *ONMA-cel JHQ BFME*, de Nederlandse Ambassade en Staf Ochtendblad.

De verbindingen

Het detachement beschikte niet over eigen verbindingsmiddelen, zoals een Satcom die door de KM op schepen en in het hospitaal te Jebel Ali werd gebruikt. Het telefonische contact met Staf Ochtendblad verliep door tussenkomst van JHQ BFME. Pas medio maart was op de compound een zeer beperkt aantal telefoonverbindingen beschikbaar waarvan de detachementscommandant gebruik kon maken. Omdat op de compound geen openbare telefoon aanwezig was, besloot de

Zweedse commandant buiten kantooruren een lijn ter beschikking te stellen aan de leden van zijn en ons detachement. Hiervan kon gedurende 3 minuten per persoon kosteloos gebruik worden gemaakt. Zelfs midden in de nacht was er nog sprake van queuevorming.

Het niet beschikken over eigen verbindingsmiddelen is zowel door de detachementscommandant als door Staf Ochtendblad als een gemis ervaren.

Inzet van het Nederlandse personeel

Met de Zweden werd overeengekomen personeel te leveren voor 1 operatiekamer (kol-arts algemeen chirurg, kap-arts chirurgisch assistent, tlnt-vplk OK, sm anesthesie-vplk en 2 sm verpleger). De rest van de leden van het detachement werd op individuele basis ingezet in een van de 10 verpleegafdelingspelotons, op de *intensive care* of in een van de andere operatiekamers. Omdat er nog geen patiënten waren, werden de diensten benut om op de werkplek, behalve huishoudelijke routinewerkzaamheden, instructie te geven. Onze ervaren onderofficieren leverden daaraan een zeer belangrijke bijdrage.

Ontspanning

Uit veiligheidsoverwegingen was individueel passagieren niet toegestaan. Daardoor was men gedwongen 24 uur per dag met elkaar op te trekken. Dat leidde in een enkel geval tot wrijvingen, die altijd in onderling overleg werden opgelost. Sporten was gezien de heersende temperaturen geen „dagvullend” alternatief. Door o.a. de Staf Ochtendblad en het Regiment Geneeskundige Troepen werd gezorgd voor ontspanningsartikelen, en door zorg van de Nederlandse Ambassade, de Nederlandse club in Riad en Nederlandse bedrijven in Saoedi-Arabië kon de omgeving worden bezichtigd.

Contacten met de pers

De contacten met de pers waren voor de individuele man een nieuwe ervaring. De aandacht die de „Achterbanier” aan de uitzending schonk stemde tot tevredenheid. De andere defensieperiodes bleken zich meer te richten op de uitzendingen van de KM en de KLu.

Begin van de grondoorlog

Het begin van de grondoorlog op 24 februari 1991, die 100 uur zou duren, was een spannende episode. Nu zouden de gewonden komen, nu konden wij laten zien waarom wij hier waren en wat wij waard waren. Ook dit resulteerde echter in een zekere ambivalentie; aan de ene kant immers was iedereen natuurlijk gelukkig dat er zo weinig gewonden en doden te betreuren waren, maar aan de andere kant was het teleurstellend dat er geen geneeskundig werk uit was voortgekomen; het werk waarvoor wij tenslotte waren gekomen.

Andere inzetmogelijkheden?

Zoals bekend gingen de ontwikkelingen in die dagen zo snel dat er nauwelijks op was te anticiperen. Nadat duidelijk was geworden dat de grondoorlog niet zou leiden tot een benutting van de volledige geneeskundige capaciteit, werd naarstig naar andere taken gezocht. De aandacht richtte zich daarbij op Koeweit. Uit TV-beelden en andere berichtgeving bleek immers dat daar op geneeskundig gebied veel werk aan de winkel was.

Met medewerking van de militaire attaché, geaccrediteerd zowel bij de Nederlandse Ambassade te Riad als te Doebai, bracht de detachementscommandant van 7 t/m 9 maart een verkennend bezoek aan het Marinehospitaal te Jebel Ali, in de Verenigde Arabische Emiraten. De bedoeling was te onderzoeken of er mogelijkheden waren voor een gezamenlijke actie in Koeweit. Het KM-hospitaal beschikte immers over eigen materieel. Alras werd duidelijk dat het hospitaal op zeer korte termijn naar Nederland zou terugkeren, en ook bleek dat de nodige geneeskundige hulp aan Koeweit door de VS zou worden geleverd.

Uiteindelijk toch patiënten

Vanaf 6 maart werden door de Saoedi's gewonde Iraakse krijgsgevangenen aan het Zweedse hospitaal aangeboden. Het aantal liep op tot 167. Alle gewonden hadden reeds spoedeisende urgentiechirurgie ondergaan in het Britse of Amerikaanse geneeskundige systeem. In ons hospitaal kwamen zij voor verdere aanvullende chirurgische en specialistische behandeling. Opvallend was dat er onder deze gewonden geen slachtoffers zaten met

borst- of buikletsel. Verondersteld werd dat die gewonden al waren gestorven in het zeer povere Iraakse geneeskundige systeem voordat zij krijgsgevangenen konden worden gemaakt.

In het hospitaal is goed werk verricht, waarbij de medici in het begin soms iets te graag of te snel overgingen tot aanvullende chirurgische behandeling. Een kunstfout die, zoals de literatuur ons leert, blijkbaar in iedere oorlog dient voor te komen.

De vier officieren-arts, tewerkgesteld op een algemene functie als verpleegafdelingsarts, bleken in een door de Zweden niet onderkende behoefte te voorzien. Hun inzet en vakkundigheid dwongen alom respect af. De Zweden beschikten namelijk over een keur van specialistisch opgeleide artsen, 38 in totaal, maar hadden niet voorzien in verpleegafdelingsartsen. Op het eind van de uitzendingsperiode werd zo alsnog waardering geoogst, zeker wanneer men denkt aan de apathische en angstige patiënten die door de Saoedi's werden aangeboden. Bij ontslag uit het hospitaal leken zij weer levendige mensen, die dankbaarheid en emotie toonden.

Naar huis

Op 3 april '91 vertrok het detachement vanaf KKIA naar Nederland, uitgewuifd door de Ne-

derlandse ambassadeur. Op de vliegbasis Soesterberg werd het verwelkomd door de BLS, collega's, familie, vrienden en bekenden. Een unieke ervaring zat erop.

Rendement

In een situatie zoals die in de Golf zou alleen de inzet van een organieke geneeskundige eenheid van militair operationele betekenis zijn geweest. Dan wordt immers het door de KL ontwikkelde systeem van geneeskundige verzorging in de praktijk getest.

Zonder hier volledig te zijn, kunnen als wensen voor toekomstige uitzendingen worden genoemd: het bekend zijn met de organisatie en procedures van andere deelnemende krijgsmachten, de leefgewoonten van de plaatselijke bevolking en de geografische en klimatologische omstandigheden. Ook zal de nodige aandacht moeten worden besteed aan de uitrusting van de eenheid om te kunnen functioneren en om in contact te blijven met Nederland. In dat kader is o.m. een goed verbindingssysteem nodig.

Ondanks deze opmerkingen is de uitzending voor de deelnemers een belangrijke ervaring geweest. De vergaarde kennis zullen zij in de toekomst aan hun collega's kunnen doorgeven.

J.A.C.M. Huijben en R.G. Jansen

resp. eerste luitenant der infanterie en der artillerie

Vijandbeeld en motivatie

Verslag van een onderzoek bij beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht

In de geschiedenisboeken zal het jaar 1989 ongetwijfeld als „historisch” worden bestempeld, want toen veranderde de Oost-Westverhouding op drastische wijze met als gevolg dat de militaire dreiging sterk verminderde. Dat leidde tot speculaties over vermindering van de motivatie van beroepsmilitairen, als gevolg van het verdwenen Oost-Westvijandbeeld.

Geleid door de belangstelling voor deze discussie hebben wij in 1990 een onderzoek verricht. Kernbegrippen in dat onderzoek waren het vijandbeeld en de motivatie bij beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht. De inhoud en de intensiteit van deze begrippen zijn onderzocht m.b.v. vragenlijsten. Vervolgens werd vastgesteld of er samenhang optrad tussen vijandbeeld en motivatie. Was de vermeende relatie tussen het verdwenen Oost-Westvijandbeeld en de motivatie van beroepsmilitairen terecht of onterecht?

Het onderzoek vond plaats ten tijde van de inval van Irakese troepen in Koeweit, op 2 augustus 1990. Dat maakte het mogelijk na te gaan welke invloed dat voorval op het vijandbeeld en de motivatie heeft gehad.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is verricht onder 998 beroepsmilitairen, die voor bepaalde of onbepaalde tijd bij de KL werkzaam zijn. De deelneming bestond uit het invullen van een vragenlijst m.b.t. persoonsge-

De auteurs hebben, in het kader van de eindstudie op de KMA, in 1990 onderzoek verricht naar het beeld dat beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht hebben van de vijand en de invloed ervan op de motivatie. De reden van dit onderzoek is in de inleiding verder uiteengezet. Alhoewel deze bijdrage niet de in de Militaire Spectator gebruikelijke opzet en vorm heeft en mogelijk niet geheel actueel is, acht de redactie de informatie toch relevant genoeg om ze in deze vorm te publiceren.

gevens van respondent, zijn motivatie en vijandbeeld. De probleemstelling bestond uit de volgende vragen.

- 1 Wat is de inhoud en welke zijn de karakteristieken van het vijandbeeld van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht?
- 2 In hoeverre is het begrip motivatie een een- of meerdimensionale theoretische conceptie en hoe is (zijn) hiermee de beroepsmilitair(en) van de KL te karakteriseren?
- 3 Is er een relatie tussen het vijandbeeld en de motivatie van de beroepsmilitairen van de KL?
- 4 In hoeverre hebben de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, aanstelling, rang (categorie) en opleiding invloed op: de totale motivatie, de dimensies van motivatie, het totale vijandbeeld, en op de dimensies van het vijandbeeld Oost-West?
- 5 Welke is de relatie tussen de dimensies van motivatie en het gevonden vijandbeeld bij beroepsmilitairen van de KL?
- 6 Welke verschillen treden op bij splitsing in twee subpopulaties (voor en na de invasie van Koeweit) m.b.t. resp. motivatie (en eventuele dimensies) en vijandbeeld?

Resultaten

Met de uit het empirische onderzoek verkregen gegevens zijn de vragen uit de probleemstelling beantwoord.

- 1 *Wat is de inhoud en welke zijn de karakteristieken van het vijandbeeld van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht?*

Het resultaat van de vraag waarbij men moest aangeven welk land of landengroep men als militaire bedreiging ervaart is weergegeven in tabel 1. De *Sovjet-Unie* werd bij 13,8% van de respondenten als militaire bedreiging ervaren. Zij onder-

scheiden in dit vijandbeeld drie dimensies, op grond waarvan men dat land als bedreigend ervaart, nl. een militaire, economische en een ideologische dimensie. Het beeld dat de respondenten, die de Sovjet-Unie als een bedreiging ervaren, hebben is dat van een land met machtswellustige, intelligente leiders die de macht over de wereld willen verbreiden. In het vijandbeeld t.o.v. de Sovjet-Unie worden de inwoners overwegend positief en milder gewaardeerd in vergelijking met de politieke leiders. Uit de antwoorden op de vriend-vijandvragen m.b.t. de Sovjet-Unie is te concluderen dat de beroepsmilitairen van de KL veel meer een partner-medestander-vriendbeeld van de Sovjet-Unie hebben dan concurrent-tegenstander-vijandbeeld.

De *Arabische/islamitische landen* worden door 36,4% van de respondenten gezien als een militaire bedreiging voor ons land; de hoogste score. Indien de steekproef volledig na 2 augustus 1990 was genomen zou dit percentage ongetwijfeld hoger zijn geweest. Het beeld dat de respondenten, die de Arabische/islamitische landen als een bedreiging ervaren, van die landen hebben is over het algemeen negatief. Zij zien die landen als door onbetrouwbare, machtswellustige, agressieve politieke leiders gecontroleerde landen die erop uit zijn hun macht in de wereld te verbreiden. Het beeld van de inwoners is dat ze onbetrouwbaar en agressief zijn, echter in mindere mate dan de politieke leiders.

Van de beroepsmilitairen ziet 30,7% geen land of landengroep als bedreiging.

Op de statistische schaal, gemaakt m.b.v. de antwoorden op alle vragen m.b.t. het vijandbeeld, die loopt van 1 (zeer negatief) tot 5 (zeer positief) was de sterkte van het vijandbeeld 3,085.

2 In hoeverre is het begrip motivatie een een- of meerdimensionale theoretische conceptie en hoe is (zijn) hiermee de beroepsmilitair(en) van de KL te karakteriseren?

Wij kunnen vaststellen dat de score van de totale motivatie meer positief dan negatief is. Dat blijkt uit het antwoord van de enquêtevraag waarin 70% van de respondenten het militaire beroep nog steeds mooi vindt en uit de gemiddelde waarde die 3,5 bedraagt (de schaal liep ook hier van 1 (zeer negatief) tot 5 (zeer positief)).

Tab. 1 De belangrijkste militaire bedreiging voor ons land

Verenigde Staten	0,5%	China	2,0%
Sovjet-Unie	13,8%	Duitsland	3,4%
Arabische/islamitische landen	36,4%	Ander(e) land(en)	2,6%
Warschau-Pactlanden	4,1%	Geen enkel land	30,7%
		Weet niet	6,6%

Als negatieve aspecten van het beroep zijn sterk naar voren gekomen: de sterke mate van bureaucratie in de organisatie; het dragen van weinig verantwoordelijkheid; een lage maatschappelijke waardering voor de krijgsmacht; de ongewisse toekomst van de krijgsmacht.

Daartegenover staan aspecten die men als zeer positief ervaart: het teamwork, de collegialiteit, en het afwisselende werk.

Wij zien dat een derde van de respondenten twijfelt bij de bewering dat ze beter een andere baan kunnen gaan zoeken. Van de respondenten zegt 68% dat de krijgsmacht een ongewisse toekomst heeft en bijna de helft ziet de zekerheid van een vaste baan niet meer als een karakteristiek voor het militaire beroep. Bij de beroepsmilitairen hebben wij onzekerheid geconstateerd.

De motivatie van beroepsmilitairen heeft een ideële en een materiële dimensie. Beroepsmilitairen die zich overwegend laten leiden door ideële motieven leggen de nadruk op de vereenzelviging met de doelstellingen van de organisatie, maatschappelijke doelstellingen en gedragsnormen, alsmede de middelen die zij geoorloofd achten ter bereiking van die doelstellingen. Beroepsmilitairen die zich overwegend laten leiden door materiële motieven zullen een grotere behoefte hebben aan, en waarborging van, materiële welstand en daardoor de nadruk leggen op het belang van de zekerheid van een vaste baan.

3 Is er een relatie tussen het vijandbeeld en de motivatie van de beroepsmilitairen van de KL?

Om de relatie tussen de sterkte van het vijandbeeld en de hoogte van de motivatie te meten is een correlatieanalyse gebruikt. De al eerder genoemde statische vijandbeeldschaal is gecorrigeerd met de motivatieschaal, gemaakt m.b.v. de antwoorden op de vragen m.b.t. motivatie. De correlatieanalyse toonde aan dat de relatie tussen de sterkte van het vijandbeeld en de hoogte van de motivatie +0,10 bedraagt. Dit houdt in dat de

relatie tussen vijandbeeld en motivatie, de dimensies buiten beschouwing gelaten, positief maar zeer zwak is. Naarmate het totale vijandbeeld toeneemt, zal de totale motivatie licht toenemen. Dat de ervaren relatie tussen vijandbeeld, in dit geval het Oost-Westvijandbeeld, en de ervaren motivatie zwak zijn blijkt overigens uit de score van de enquête, weergegeven in tabel 2. Bijna 83% van de respondenten is het oneens met de bovenstaande bewering, en ontkent daarmee een relatie tussen een veranderend vijandbeeld en hun motivatie.

Tab. 2 Het verdwijnen van de Sovjet-Unie en het Warschau-Pact als vijand ondermijnt de motivatie van de beroepsmilitair

Zeer mee oneens	22,7%	Eens	15,3%
Oneens	60,1%	Zeer meer eens	1,9%

4 In hoeverre hebben de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, aanstelling, rang (categorie) en opleiding invloed op: de totale motivatie, de dimensies van motivatie, het totale vijandbeeld, en op de dimensies van het vijandbeeld Oost-West?

Naarmate wij hoger in de leeftijdscategorieën kijken:

- dalen de totale motivatiescores;
- dalen de materiële motivatiescores;
- stijgen de scores van de ideële motivatie;
- stijgen de scores van het totale vijandbeeld;
- stijgen de scores van de drie dimensies van het Oost-Westvijandbeeld, t.w. de militaire, ideologische en economische dimensie.

De beroepsmilitairen bepaalde tijd scoren hoger op de materiële motivatie en de beroepsmilitairen onbepaalde tijd scoren hoger op de ideële motivatie. De laatsten scoren ook hoger op de drie dimensies van het Oost-Westvijandbeeld.

Tab. 3 Relaties vijandbeeld en dimensies van motivatie

		MATERIEEL	
		hoog	laag
HOOG	hoog	n=157 vijandbeeldscore 3,1074	n=131 vijandbeeldscore 3,1644
	laag	n=120 vijandbeeldscore 2,7975	n=126 vijandbeeldscore 3,0593

[Gemiddelde score van het totale vijandbeeld is 3,041]

Wanneer wij de rangcategorieën afzonderlijk bekijken, zien wij dat de onderofficieren in enige mate afwijken. Ze scoren lager op de totale en de materiële motivatie, en op het totale vijandbeeld. Voorts zien wij dat bij de hogere rangen de scores van de dimensies van het Oost-Westvijandbeeld hoger worden. Ten slotte blijkt dat bij de hogere opleidingscategorieën de materiële motivatie toeneemt en de ideële motivatie vermindert.

5 Welke is de relatie tussen de dimensies van motivatie en het vijandbeeld bij beroepsmilitairen van de KL?

Een beroepsmilitair zal nimmer worden gekenmerkt door slechts één motivatiedimensie. Met twee dimensies zijn nl. de volgende combinaties mogelijk.

- a. Beroepsmilitairen met een hoge materiële en een hoge ideële motivatie.
- b. Beroepsmilitairen met een hoge materiële en een lage ideële motivatie.
- c. Beroepsmilitairen met een lage materiële en een hoge ideële motivatie.
- d. Beroepsmilitairen met een lage materiële en een lage ideële motivatie.

(Onder hoog verstaan wij boven het gemiddelde, onder laag onder het gemiddelde.)

Uit het onderzoek blijkt de indeling, als geschetst in tabel 3. Wij zien hier dat de ideële motivatiedimensie een grotere samenhang vertoont met de sterkte van het vijandbeeld dan met materiële motivatiedimensie. De combinaties met hoog ideëel gemotiveerd geven de hoogste vijandbeeldscores. (De ideële dimensie is een belangrijke factor voor de vijandbeeldscore.)

6 Welke verschillen treden op bij splitsing in twee subpopulaties (voor en na de invasie van Koeweit) m.b.t. resp. motivatie (en eventuele dimensies) en vijandbeeld?

De gevolgen van de Golfcrisis op korte termijn zijn voor het vijandbeeld van niet noemenswaardige betekenis in die zin dat de inval in Koeweit geen invloed heeft gehad op de sterkte van het vijandbeeld. Dat de inval het vijandbeeld inhoudelijk heeft veranderd blijkt uit tabel 4 waarbij aan de respondenten werd gevraagd welk land men als militaire bedreiging ervaart (gemeten

Tab. 4 De huidige militaire bedreiging voor ons land

	A*	B*
1. Sovjet-Unie	17,4%	8,5%
2. Arabische/islamitische landen	26,8%	51,8%
3. Geen enkel land	30,9%	29,5%

*A vóór, B ná de inval in Koeweit

voor en na de inval). Het percentage beroepsmilitairen dat de Arabische/islamitische landen als militaire bedreiging voor Nederland ziet is door de inval bijna verdubbeld. De gevolgen van de inval in Koeweit op de motivatiescore zijn niet van significante betekenis.

Samenvatting

Het *vijandbeeld* van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht is als volgt te karakteriseren.

De Sovjet-Unie wordt bij slechts 13,5% van de respondenten als militaire bedreiging ervaren. Beroepsmilitairen van de KL hebben veel meer een partner-medestander-vriendbeeld van de Sovjet-Unie dan een concurrent-tegenstander-vijandbeeld.

Van de respondenten ziet 36,4% de Arabische/islamitische landen als grootste militaire bedreiging voor Nederland.

Van de beroepsmilitairen ziet 30,4% geen land of landengroep als bedreiging.

Het beeld dat de respondenten, die de Arabische/islamitische landen als een bedreiging ervaren, van die landen hebben is over het algemeen negatief.

Literatuur

- D.P. Coljée — *Periodiek onderzoek personeelsbeleid Koninklijke landmacht 1989*. Den Haag (1989).
 T. Ottenheim en L. Wecke — *Vijandbeeld, legitimatie en voorlichting*. Nijmegen (1985).

De *motivatie* van de beroepsmilitairen van de KL is te omschrijven als overwegend positief, waarbij men de sterke mate van bureaucratie in de organisatie, het dragen van weinig verantwoordelijkheid, een lage maatschappelijke waardering voor de krijgsmacht en de ongewisse toekomst van de krijgsmacht als negatief ervaart. Als positief ervaart men het teamwork, de collegialiteit en het afwisselende werk.

De *relatie van vijandbeeld en motivatie* voor de gehele populatie heeft geen noemenswaardige waarde. Het verdwijnende Oost-Westvijandbeeld heeft nauwelijks invloed gehad op de motivatie; wel is bij de beroepsmilitairen een onzekerheid over de baan en toekomst gesignaleerd.

De gevolgen van de Golfcrisis op korte termijn zijn voor het vijandbeeld, kwantitatief gezien, van niet noemenswaardige betekenis. Inhoudelijk is het vijandbeeld op korte termijn in die zin veranderd dat het percentage beroepsmilitairen dat de Arabische/islamitische landen als militaire bedreiging voor Nederland ziet bijna is verdubbeld.

Tot slot

Wie zou ten tijde van het onderzoek hebben gedacht aan gebeurtenissen die zich op zeer korte termijn zouden afspelen, zoals het opheffen van het Warschau-Pact, het ineenstorten van de Sovjet-Unie en de chaos in Joegoslavië met als gevolg nieuwe taken en herstructurering van de KL? Redenen genoeg om na te gaan of deze gebeurtenissen invloed hebben op de motivatie en het vijandbeeld van de beroepsmilitairen.

- H.J. Rebel (red) en L. Wecke — *Friends, foes, values and fears*. Nijmegen (1987).
 Th.C.M. Bergen en E. Roede — *Motivatie gemeten?* (SVO-reeks). Den Haag (1983).

J.F.W. van Angeren

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Aziatisch strategisch denken

Mede onder invloed van Soen Tzoe

Soen Tzoe (of Meester Tzoe) staat ook bekend als Soen Woe. Wat wij van hem, als persoon, weten is afkomstig van de korte biografie, die is geschreven door Soe-ma Tsjien, een historicus uit de Han-dynastie. In die biografie staat dat Soen Tzoe werd geboren in de hedendaagse provincie Sjangtoeng. Hij bood, zo'n 500 jaar voor onze jaartelling zijn diensten aan aan Ho Loe, de koning van het staatje Woe (Woe-hsi), nabij het hedendaagse Sjanghai, aan de mond van de Jangtse (blauwe) rivier. Volgens Soe-ma Tsjien leidde Soen Tzoe de legers van Woe in hun overwinningen tegen de veel grotere staten Tsjien en Tsin. Door die overwinningen verkreeg Soen Tzoe faam onder zijn tijdgenoten. Reeds vroeg werd zijn werk gebruikt en/of van commentaar voorzien door beroemde generaals, zoals bv. Soe Pin, Ts'ao Ts'ao en Li Tsjoean. In de 11e eeuw na Christus vond in China een herwaardering van Soen Tzoe's werk plaats. Uit die tijd stammen de compilatie van zijn werk, zoals wij die momenteel kennen, alsook een groot deel van het beschikbare commentaar.

Op het eerste gezicht lijkt het dat er niet veel valt te leren van een strategie die maar liefst 2500 jaar geleden leefde. Het feit dat hij bovendien afkomstig was uit een voor ons volledig vreemde cultuur versterkt dat gevoel alleen nog maar.

Achter deze vooronderstelling gaat een groot gevaar schuil. Alleen al vanwege de invloed die Soen Tzoe heeft (gehad) op het militair-strategische denken in Aziatische landen als China, Japan, Vietnam en Korea is aandacht in Westerse militaire kringen van belang. Van nog groter belang wordt die Westerse aandacht als men bedenkt dat Soen Tzoe's denken zich inmiddels, via Mao Tsetoengs theorie van de revolutionaire oorlogvoering over de hele wereld heeft verspreid.

Daarbij speelt ook een rol dat door de moderne transport- en communicatiemiddelen de wereld relatief kleiner wordt. Afstanden die vroeger

haast onoverbrugbaar leken stellen tegenwoordig bijna niets meer voor. Een toenemende mate van directe en indirecte betrokkenheid van het Westen bij andere culturen ligt daardoor voor de hand. In militair opzicht betekent het dat conflicten elders in de wereld steeds minder vaak „ver-van-mijn-bed-shows” zijn.

De roep om efficiëntie binnen de krijgsmacht veroorzaakt een toenemende aandacht van militairen voor de bedrijfsprocessen en hun besturing. Daar staat tegenover dat het bedrijfsleven zich steeds meer bedient van principes, afkomstig van de (militair-)strategische denkwijze. Men zou kunnen spreken van een „kruisbestuiving”. Het bedrijfsleven wordt, vanwege de „krimpende” wereld, al jarenlang gedwongen zich mondiaal te oriënteren. Dat maakt dat aandacht voor „vreemde” culturen van zowel militaire als commerciële zijde van groot belang kan zijn.

Het nieuwe denken in de Westerse militaire wereld wendt zich meer en meer af van het Oost-Westconflict. Het allesoverheersende karakter van de Oost-Westtegenstelling maakte flexibel en creatief militair denken overbodig. Zeer veel militairen zijn verstrikt geraakt in de rigide en inflexibele „wetten” van de Koude Oorlog. Daarom kost het nu de nodige moeite zich los te maken van het referentiekader waarin men als gevolg van deze (weliswaar gevaarlijke, maar anderzijds bijzonder stabiele) situatie is vastgeroest. Verruiming van de blik, ook in de richting van andere culturen, is daarom van belang.

Er zijn twee opvallende sociaal-culturele elementen die de (oude) Chinese beschaving van de Westerse onderscheiden. In de eerste plaats behoort daartoe de kijk op het begrip *tijd*. In de tweede plaats heeft het begrip *harmonie* in de Chinese (Aziatische) beschavingen een heel speciale bete-

kenis. Deze cultuurverschillen hebben grote invloed (gehad) op de ontwikkeling van de militaire strategie in die beide delen van de wereld. In Soen Tzoe's „Kunst van het oorlog voeren” (*Ping Fa*) komt dat tot uitdrukking.

孫子兵法

Soen Tzoe's „Kunst van het oorlog voeren”: *Soen Tzoe Ping Fa*

Om enig begrip te kweken voor de oosterse wijze van denken zal daarom in dit artikel worden ingegaan op begrippen *tijd* en *harmonie* en vervolgens op de meest elementaire aspecten van Soen Tzoe's *Ping Fa*.

Tijd

Tijd in het Westen

De perceptie van het begrip „tijd” in het Westen is mede tot stand gekomen onder invloed van het dialectische denken van Kant (von Clausewitz) en later Hegel (Marx en Engels). Dit Westerse begrip van tijd is lineair en gericht; het loopt van het verleden naar de toekomst; elk moment komt maar één enkele keer voor. Voorts bestaat het idee van evolutie, van verandering, die leidt tot verbetering (dialectiek). Tijd als samenstel van zeer korte momenten maakt dat men streeft naar het uitbuiten van elk gegeven, zodra het zich voordoet. Een gemiste kans wordt gezien als onherstelbaar. Voor een strateeg betekent het dat hij niet meer dan een select aantal mogelijkheden in overweging kan nemen. Zelfs als er – naar objectieve maatstaven gemeten – meer tijd beschikbaar is, blijft het gevoel van urgentie bestaan. Dat alles is een krachtige prikkel tot actie. Daarom is in de Westerse wereld actie beter dan passiviteit.

Daarom ook besteedt bv. von Clausewitz zoveel aandacht aan het begrip *frictie*. Dat immers consumeert iets kostbaars: tijd! Moeilijkheden nemen toe naarmate er tussen planning en uitvoering meer tijd verstrijkt, een volgende prikkel tot actie. Clausewitz verwacht dan ook van de (geniale) strateeg dat hij de complexiteit van het moment direct doorziet en zo de juiste strategie ontwikkelt. Het evalueren van de situatie, het ontwikkelen van een strategie en de planning en uitvoering

ervan moeten gebeuren in één enkele oogopslag (*coup d'oeil*) en met grote tegenwoordigheid van geest. Dat is ook waarom in het Westerse denken verrassing in eerste instantie een onvermijdbaar obstakel is, een bijdrage tot frictie, en pas daarna een offensief hulpmiddel.

Tijd in het Westen is niet continu. Dat betekent dat eenheden van tijd niet aan elkaar zijn gerelateerd. Eenheden van tijd in het Westen zijn homogeen. Eenheden van tijd, de dimensie waarin tijd wordt gemeten, zijn aan elkaar gelijk. Het gaat om gelijksoortige, maar korte, eenheden; eenheden die bovendien steeds korter worden. De Westerse perceptie van tijd is dus tamelijk verbroken. Elk moment is zo kort dat trends moeilijk zijn te onderkennen of te extrapoleren. Het feit dat kennis van de toekomst altijd beperkt is en risico's groot zijn, is een geaccepteerd gegeven. Het is dus moeilijk de lessen van de recente historie voor de toekomst te bepalen. En juist dat is zo belangrijk voor strategie.

Men zou dus kunnen zeggen dat de bestaande notie van tijd in het Westen over het algemeen de ontwikkeling van een strategie hindert. Van de andere kant is het een voordeel bij het nemen van tactische beslissingen. Tactische beslissingen worden immers geacht te worden genomen in korte perioden, gebaseerd op onmiddellijke inschatting van de gegeven situatie. Daardoor wordt het denken in het Westen (zelfs bij Clausewitz) meer gestuurd vanuit de tactische, dan vanuit de strategische invalshoek.

Tijd (*Sji-Jian*) in de oude Chinese filosofie

Deze onderscheidt zich in vele opzichten van die in het Westen: tijd is cyclisch; tijd is opgebouwd uit discrete eenheden en deze eenheden zijn lang; eenheden van tijd zijn heterogeen; tijd is continu. Tijd is een epoche, de lange tijd waarin een strategie wordt ontwikkeld en uitgevoerd. Tijd is een vitale factor, kritisch voor het bereiken van een overwinning, maar het uitkiezen van het juiste moment is belangrijk, niet (zoeer) wat men binnen de gegeven tijd doet. Tijd is dus een belangrijk middel, dat spaarzaam moet worden gebruikt. Zo kon Soe Tzoe daarmee een strategie ontwikkelen die verrassing als werktuig gebruikt. Aangezien zij ook grotere mogelijkheden erkennen voor

voorkennis, kunnen de Chinezen een strategie opzetten als een subtiele en complexe techniek; zowel ontwikkeling als uitvoering kan plaatsvinden over een langere periode. Dat is in direct contrast met von Clausewitz bij wie strategie in een oogopslag wordt ontwikkeld.

Harmonie

Reeds de grote meester en Chinese wijsgeer Koeng Foe-tse (Confucius) verkondigde ruim 5000 jaar voor onze jaartelling de universele wet van de „harmonie” (*He*). Harmonie is in China mede daardoor altijd een sleutelbegrip gebleven.¹ De basis voor al het denken in de Aziatische wereld ligt dan ook in de hoge waarde die aan „harmonie” wordt gehecht (*ho*). Harmonie creëert geluk en een goed leven en dus ook een sterke staat. Het scherpste contrast t.o.v. harmonie is chaos (*luan*).

Tijd: *Sji-Jian*

Harmonie:
He

Chaos: *Loean*

Chaos veroorzaakt derhalve ongeluk en een zwakke staat. Chaos in de Aziatische betekenis van het woord betekent de vernietiging van de psychologische, sociale en politieke orde in een land. Het is deze ordening die in Aziatische landen, in het bijzonder in China, wordt ervaren als ideaal beeld van de maatschappij. Het is dus niet verwonderlijk dat Aziatische volken de tegenstelling tussen harmonie en chaos gebruiken als de operationele doelstelling bij het voeren van oorlog. Zo geloofde Soen Tzoe dat de politieke doelstellingen van een oorlog konden worden bereikt door het creëren van chaos in de vijandelijke maatschappij. Het doel van de oorlog is het vernietigen van de voorwaarden voor welvaart en orde, die de verbinding vormt tussen bestuurders en de bevolking. Zodra die verbinding wordt verbroken, verliezen de bestuurders hun legitimiteit. De creatie van chaos betekent het morele falen van een wet of van de leiders en veroorzaakt de verschuiving van het morele leiderschap naar de oppositie, die

¹ Ook in Japan vormt harmonie (*wa*) een conceptie die de kinderen reeds met de paplepel wordt ingegeven en zij is de centrale gedachte in de politieke filosofie van de hedendaagse gevestigde orde.

kan bestaan uit binnenlandse opstandelingen of buitenlandse overweldigers.

Oorlog zet dus het economische, sociale en politieke voortbestaan van een staat op het spel. Daarom moet een oorlog worden gevochten met een minimum aan risico voor de eigen harmonie, onderwijl het risico voor de vijand vergrotend. Dat betekent dat een leider primair moet zorgen voor het handhaven van het eigen moreel. De leider (of generaal) die wordt bezielde door morele wetten en die in harmonie leeft met zijn onderdanen is in het bezit van de belangrijkste voorwaarde voor het behalen van de overwinning. Het zal duidelijk zijn, dat het cultiveren van het moreel, maar ook het nastreven en naleven van strikte regels en discipline, daarbij van groot belang zijn. Veel onheil waarmee een militair leider te maken krijgt – zoals vlucht, insubordinatie, desorganisatie en totale desintegratie – zijn vormen van chaos, die hij zelf heeft veroorzaakt door het gebrek aan goede relaties met zijn troepen.

Soen Tzoe's principes

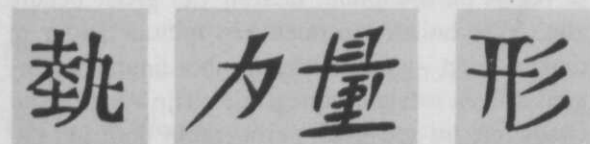
Als de eigen harmonie is gewaarborgd, kan men overgaan tot het schepen van chaos bij de vijand. Daarbij gebruikt Soen Tzoe de volgende principes.

Sj'i en Li-Liang. Volgens Soen Tzoe is levensenergie (*sj'i*) een groot goed. Zij is de basis voor kracht (*li-liang*). Deze op haar beurt is nodig voor het behalen van de doelstellingen. Gevechten tasten de levensenergie (*sj'i*) aan en verminderen dus de hoeveelheid kracht (*li*). Oorlog voeren is dus geen voor de hand liggend mechanisme voor het beslechten van conflicten, want het verspilt *sj'i*. Oorlog was dus voor Soen Tzoe een laatste redmiddel.

De vijand energie ontnemen. Zelfs als oorlog onvermijdelijk is benadert Soen Tzoe hem inhoudelijk met de nodige terughoudendheid. Anders dan wij in het Westen gewend zijn, gaat men niet „direct ertegenaan” en tracht de vijand zo snel mogelijk de beslissende militaire slag toe te brengen. Nee, men neemt de tijd (en hééft die tijd ook)! En de tijd gebruikt men om het allerbelangrijkste te doen: de vijand zijn energie (*sj'i*) ontnemen, en wel doordat men de vijandelijke strategie

aanvalt.² Dat betekent het uitdelen van een bij voorkeur niet-gewelddadige slag, maar het kan ook met een gewelddadige slag. Die slag is gericht tegen het psychologische zwaartepunt (*center of gravity*) van de vijand. Dat is zijn maatschappelijke centrum van energie, zonder hetwelk hij niet kan opereren. De strategie is volgens Soen Tzoe verwickeld in een dynamisch proces met de vijand. Hij probeert zijn eigen *sj'i* te behouden, terwijl hij een situatie schept, die de vijand zijn *sj'i* ontnemt.

Hsing en Qian-Li. Een belangrijk onderdeel van dit proces is het vermogen de „vijandelijke opstellingen” (*hsing*) te bepalen, alsook zijn „potentieel

Energie: *Sjih*

Kracht: *LI-Liang*

Opstelling:
Hsing

vermogen” (*qian-li*). Geheel volgens de eerder aangeduide lijn verbergt de strategie onderwijl zijn eigen *hsing-qian-li* voor de vijand. Deze *hsing-qian-li*-benadering is pas bijzonder vanwege de toevoeging van *sj'i* in het Aziatische denken. Potentieel vermogen (*sjih*) is namelijk het vermogen de chaos te creëren die het vijandelijke zwaartepunt vernietigt: zijn psychologische, morele en politieke wil. Deze kwaliteiten vormen de *sj'i* van de tegenstander.

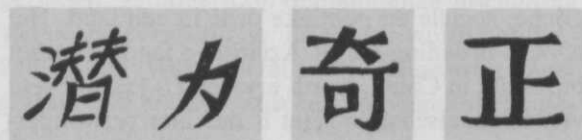
Tsj'i en *Tsjeng* zijn de bekendste basiselementen van Soen Tzoe's militaire gedachtegang. *Tsj'i* kan worden vertaald als de „sluwe methode” of „indirecte kracht”. *Tsjeng* daarentegen is de „rechtstreekse methode” of „directe kracht”. Deze twee concepties zijn aan elkaar gerelateerd. Indirectheid en directheid worden op een mystieke wijze samengesmeed tot één substantie van energie. *Tsjeng*-kracht kan tot *Tsj'i*-kracht worden en omgekeerd.³ Die omvorming van een *tsj'i*-benade-

² Dat is niet wat wij in het Westen als een strategische aanval plegen te beschouwen. Het betekent dus niet zoiets als een *pre-emptive* massale aanval op de vijandelijke strijdkrachten of op de vijandelijke infrastructuur.

³ De Chinees heeft het hier overigens niet over „kracht” in de zin van een hoeveelheid troepen. De begrippen *tsj'i* en *tsjeng* moeten worden gezien als: energie, ideeën, persoonlijkheid, enz.

ring naar een *tsjeng*-benadering is van groot belang. Dat vraagt om uitleg.

Hoofddoel chaos scheppen. Niets is in zichzelf uitsluitend *tsj'i* of *tsjeng*. Het hangt met name af van hetgeen de tegenstander verwacht. *Tsjeng*-krachten, hoewel klein in aantal of omvang, peilen de vijand, vallen hem aan en fixeren hem. *Tsj'i*-krachten bewegen snel en vallen de vijand onverwacht (bv. van achteren) aan.⁴ Een *tsjeng*-aanval wordt vaak uitgevoerd omdat hij wordt verwacht. Onderwijl wordt echter ook op een onverwachte tijd of plaats een *tsj'i*-aanval uitgevoerd. Deze heeft – mede door het verrassingseffect – meer effect dan de *tsjeng*-aanval. De vijand zal zich – geschokt – vanzelfsprekend te weer stellen tegen deze onverwachte *tsj'i*-aanval. Daarmee wordt de *tsj'i*-aanval de conventionele dreiging en gaat over in een *tsjeng*-kracht. Daarna wordt een volgende *tsj'i*-aanval gedaan, elders of op een onverwacht moment. Door dit proces voortdurend op kleine en op grote schaal te herhalen zal de vijand in verwarring raken. Hij zal nooit weten welke de *tsj'i*- en welke de *tsjeng*-aanval is. Hij zal òf alles moeten verdedigen, òf voortdurend moeten gissen. En elke „vergissing” leidt tot een extra portie chaos, hetgeen het doel is van de actie. Het bijzondere is dus dat het

Potentieel vermogen:
Qian-Li

Indirect: *Tsj'i*
Direct:
Tsjeng

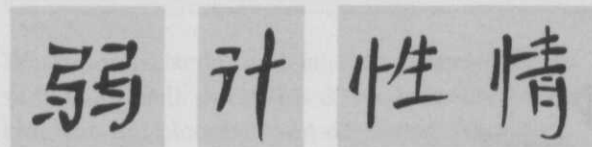
hoofddoel veel minder is de vijand te verslaan, dan chaos te scheppen. Die chaos moet – in de Chinese visie – leiden tot ineenstorting.

Kennis van de vijandelijke opstelling (*hsing*) en zijn potentiële vermogen (*qian-li*) is echter niet genoeg, zelfs als die wordt gecombineerd met de kennis over het toepassen van directe (*tsjeng*) en indirecte (*tsj'i*) krachten. Men moet bovendien weten hoe men zijn eigen krachten tegen de vijan-

⁴ Soen Tzoe vergelijkt dit met Sjoelai-jan, een slang uit het bergachtige gebied in Centraal-China: *Val je hem aan bij de kop, dan zal hij jou aanvallen met zijn staart en omgekeerd. Val je hem aan in het midden, dan zal hij je met zowel zijn kop als zijn staart aanvallen.* De Sjoelai-jan-strategie leert dat men altijd op twee plaatsen tegelijk moet aanvallen.

delijke opstellingen en zijn strijdkrachten moet inzetten.

Roeo en Ji. Om dat te doen moet de strateeg een gevoel ontwikkelen voor de *roeo* (zwakte) en de *ji* (sterkte) van de opstellingen van beide zijden.⁵ Geen enkele positie of strijdmacht is permanent zwak of permanent sterk. Soen Tzoe beschouwt

Zwakte: *Roeo* Sterkte: *Ji* Misleiding: *Qi-Pian*

dat als mogelijkheid om een tegenstander te confronteren met een voortdurend dilemma: wat te verdedigen en wat aan te vallen? „Je hebt het lot van de vijand in handen indien je hem uitsluitend aanvalt op zijn onverdedigde plaatsen.” Op soortgelijke wijze is de beste verdediging er een waarbij de vijand niet weet waar hij moet aanvallen.

Qi-Pian (misleiding) wordt in het Westen vaak gezien als het meest kenmerkende van de Chinese strategie. Dat is niet geheel zonder reden. Maar *qi-pian* staat niet op zichzelf. De onderliggende filosofie wordt vooral gedomineerd door *hsing/qian-li* alsmede *roeo-ji*. Soen Tzoe onderkent namelijk ten minste drie soorten misleiding. In de eerste plaats de gangbare vorm van misleiding, zoals krijgslisten, maar ook bewegingen bij nacht. Een tweede manier is de verrassing. Het derde type – en daarom gaat het in dit kader – zouden

⁵ *Roeo* betekent zwak in een zin die boven het fysieke uitgaat. Zwak zijn in de *roeo*-betekenis kan een slecht verdedigde positie of een goed verdedigde positie met een slecht moreel beteken, een gebrek aan legitieme doelstelling of een zwak leiderschap; de scheuren in de vijandelijke verdediging die een doorbraak toelaten. *Ji* daarentegen kan een sterk verdedigde positie zijn of een capabele strijdmacht in elke betekenis van het woord. Het moreel is hoog, het leiderschap is sterk en de acties zijn in de lijn met de morele code.

Literatuur

- L. Giles – Sun Tzu, on the art of war, the oldest military treatise in the world (vert. uit het Chinees), in: *Roots of strategy* (1940).
S.B. Griffith (vert./inl.) – *Sun Tzu, the art of war* (1963).
J. Clavell (bew.) – *Sun Tzu, de kunst van het oorlog voeren* (1983).
E. O'Dowd en A. Waldron – Sun Tzu for strategists. *Comparative Strategy* 10(1991).

wij onder de noemer „spionage” vatten. Het is de manier waarop de strateeg een grondige kennis ontwikkelt over de vijandelijke opstellingen *hsing* en zijn potentiële vermogen *qian-li*. Alleen via spionage kan ook voldoende kennis worden vergaard over de sterkte (*ji*) en zwakte (*roeo*) van de vijand. Uitgaande van de stelling dat je alleen het gevecht aangaat waarvan je zeker weet dat je het zult winnen, is de spion van het allergrootste belang.

Conclusie

De sociaal-culturele elementen tijd en harmonie (en chaos) (*sji-jian/helloean*) die de (oude) Chinese beschaving onderscheiden van de Westerse hebben een opmerkelijke invloed op de strategische concepties van energie en kracht (*sj'illiliang*), van opstelling en potentieel vermogen (*hsing/qian-li*), van list en directheid (*ts'iltjeng*) en van zwakte en sterkte (*roeo/ji*). Deze conceptie is de basis van de Chinese voorliefde voor misleiding/spionage (*qi-pian*).

Deze ideeën zijn gebaseerd op fundamentele Chinese filosofische concepties. Zij vormen prominente delen van een andere kijk op het leven. Zij bepalen de wijze waarop Chinezen, maar ook diverse andere Aziatische volken hun strategie bepalen. (De uitdrukking „strategie” moet in dit kader worden opgevat in de breedste zin van het woord.) Zowel het bedrijfsleven als de militairen zullen hiermee rekening moeten houden bij hun contacten met Aziatische landen.

Beweerd wordt dat Napoleon ooit de eerste vertaling van Soen Tzoe's *Ping Fa* in een Westerse taal (in 1782 door de Jezuïet Vader Amiot) in handen kreeg en gebruikte als de sleutel tot zijn succes, als zijn geheime wapen. Of die bewering waar is of niet, zeker is dat Napoleon bij zijn veldslagen dezelfde elementen gebruikte als door Soen Tzoe worden gepropageerd. Zo richtte ook

- L. Paquette – Strategy and time in Clausewitz's On war and in Sun Tzu's Art of war. *Comparative strategy* 10 (1991).
C. von Clausewitz – *On war* (vert./annot. M. Howard en P. Paret). Princeton Univ. Press, Princeton NJ (1984).
K.G. van Wolferen – *Japan, de onzichtbare drijfveren van een wereldmacht* (1989).

Napoleon zich bij het hanteren van *tsji'i* en *tsjeng* primair op het veroorzaken van chaos binnen de geledingen van zijn opponent.

Los van de historische betrouwbaarheid van deze bewering kunnen wij eruit leren dat niet alleen bij contacten met Aziatische landen kennis van de Aziatische filosofische achtergrond van belang is.

Het blijkt dat ook wij, westerlingen, ons voordeel kunnen doen met overname van bruikbare elementen uit de Aziatische denkwereld.

De auteur is dank verschuldigd aan Ikol Zhang Shuchun, plv. militair attaché van de Ambassade der Volksrepubliek China te Den Haag, voor zijn medewerking bij het verkrijgen van Chinese karakters en uitdrukkingen.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente juli-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

De spoorbrug bij Roermond

Oorzaak van Nederlands neutraliteit in 1914?

Waarom is Nederland in 1914 neutraal gebleven? Door welk mirakel is de Nederlandse bevolking aan het bloedbad van de Eerste Wereldoorlog ontsnapt? Een voor ieder bevredigend antwoord heeft nog niemand gegeven. Onze neutraliteit

...was niet te danken aan eigen kracht of ongewone staatsmanswijsheid, maar aan een zeer bijzondere samenloop van omstandigheden; en tegenover het schouwspel van de eerbiediging van Nederlands neutraliteit in 1914 is men geneigd te spreken van meer geluk dan wijsheid.

Aldus de formulering van De Leeuw [1]. Zijn conclusies stemmen overeen met de ook nu nog overheersende opvattingen over deze periode van onze geschiedenis.

Verskillende meningen

In de Franse krant *Le Matin* van 5 oktober 1921 verscheen een interview van de hand van de journalist Jules Sauerwein, met als titel *Confidences de Moltke au docteur Steiner*. Helmuth von Moltke (1848 - 1916), chef van de Duitse Generale Staf van 1906 tot september 1914, was bevriend geweest met Rudolf Steiner, de geestelijke vader van de antroposofie. In dit interview werd gesteld, dat van eind 1905 tot begin 1909 de Duitsers van plan waren geweest de rechtervleugel van de België en Frankrijk aanvallende legers door Limburg te doen trekken. Sindsdien kreeg de Nederlandse neutraliteit in de Eerste Wereldoorlog een nieuwe dimensie: waarom veranderde de Duitse legerleiding haar plannen?

In de jaren '20 ging gen Willem G.F. Sniijders nader op deze problemen in. In 1922 verscheen een boek van zijn hand, waarin hij de Duitse opmars op het Westfront in de maanden augustus en september 1914 behandelde. In het deel dat hij vóór de datum van het boven vermelde interview

had geschreven, maakte hij reeds het bestaan van Duitse plannen om ook Nederland binnen te vallen, aannemelijk door te wijzen op de opstelling van de Duitse troepen [2]. In het laatste hoofdstuk reageerde Sniijders nog op de onthullingen uit het interview met Steiner. Hij constateerde dat het veel duidelijk maakte en kwam tot de conclusie dat men meer op de feiten moet letten en minder op vermoedens en veronderstellingen ([2]342). Op de publikatie van de memoires van von Moltke, later in 1922, waarin nog meer bijzonderheden over de Duitse plannen waren vermeld, reageerde Sniijders met een afzonderlijke brochure [3].

Sniijders onderstreepte in zijn bijdragen dat de Duitsers maar één reden hadden Nederland rechts te laten liggen: niet de eerbied voor het internationale recht of de Nederlandse onafhankelijkheid, maar het resultaat van een kille afweging van alle voor- en nadelen, verbonden aan een schending van de Nederlandse neutraliteit. Militaire, economische en politieke motieven deden de Duitsers afzien van een aanval door Nederland.

De eerste fase van de discussies eindigde in 1925. De Duitsers stelden toen, dat in het aanvalsplan van 1905 alleen van een doortocht sprake was, als Nederland dit zou toestaan. De belangrijkste woordvoerder van de groep Duitsers, die het bestaan van een Nederlandse toegevendheid noemde, was Wolfgang Foerster, *Oberarchivrat am Deutschen Reichsarchiv*. In 1956 publiceerde de Duitse historicus Gerhard Ritter de teksten van de „Schlieffenpläne” en werd de lezing uit 1925 voor wat betreft Nederlands grondgebied nagevoel geheel bevestigd.

De Nederlandse militaire auteurs wezen voornamelijk op de gestaag toenemende sterkte van de Nederlandse strijdkrachten om het Duitse besluit

van 1908 te verklaren. Die toeneming werd veroorzaakt, doordat—ingevolge wetten uit 1901—ieder jaar relatief veel reservisten voor de verdediging van het land ter beschikking kwamen. Nederlandse historici daarentegen trachtten de wijziging in de Duitse plannen te verklaren door bestudering van binnenlandse politieke verhoudingen. Zij hielden na 1922 rekening met de tijdstippen van de Duitse besluiten, om wel of niet door Nederland te trekken. Daarbij hadden ze nauwelijks begrip voor de rol van ons leger. De Leeuw leverde, onbewust, een formulering van dit onbegrip uit 1919 van prof. Colenbrander:

Wij weten nu zeker, wat ieder toen bij instinct voelde: die middelen (ter verdediging) zouden geheel onvoldoende zijn geweest... Neen; uit eigen kracht hadden we geen aanranding kunnen weerstaan. ([1]159)

De Leeuw vestigde de aandacht op de pro-Duitse gezindheid van dr. A. Kuiper, die tot de zomer van 1905 minister-president was, maar erkende zelf geen overtuigende bewijzen voor Kuipers „schuld” te kunnen aanvoeren en te moeten vaststellen dat Kuiper geen verplichtingen voor ons land ten opzichte van Duitsland aanging. Een laatste visie uit de school van niet-militaire historici is van de hand van drs. J.A. Fortuin. In zijn bijdrage in de *Militaire Spectator* [4] gaf hij nog eens een duidelijke samenvatting van de problemen die aan de orde werden gesteld:

Essentieel is de vraag op grond waarvan von Schlieffen in 1905 heeft gedacht met Nederland wel tot een regeling te kunnen komen inzake een opmars via zijn grondgebied. Vertrouwde hij louter op pro-Duitse sympathieën in de Nederlandse samenleving? Of waren hier meer militaire en internationaal-politieke achtergronden in het geding, die een snelle zege — en in verband daarmee een mars door Limburg — in 1905 eens te meer noodzakelijk maakten? Ook de achtergronden van von Moltkes besluit onze neutraliteit toch te respecteren zullen ons bezighouden. Waarom werd deze beslissing in 1908 genomen en in hoeverre heeft de internationale politiek dan wel de binnenlandse situatie in Nederland en Duitsland daarin een rol gespeeld?

In deze bijdrage wordt de aandacht gericht op de militaire component van de geschiedenis van ons land. Alvorens echter wordt getracht een antwoord te vinden op de vraag naar de betekenis van de Nederlandse strijdkrachten in de periode vóór de Eerste Wereldoorlog, dienen wij ons te

verdiepen in de problemen waarvoor de Duitse legerleiding zich zag gesteld.

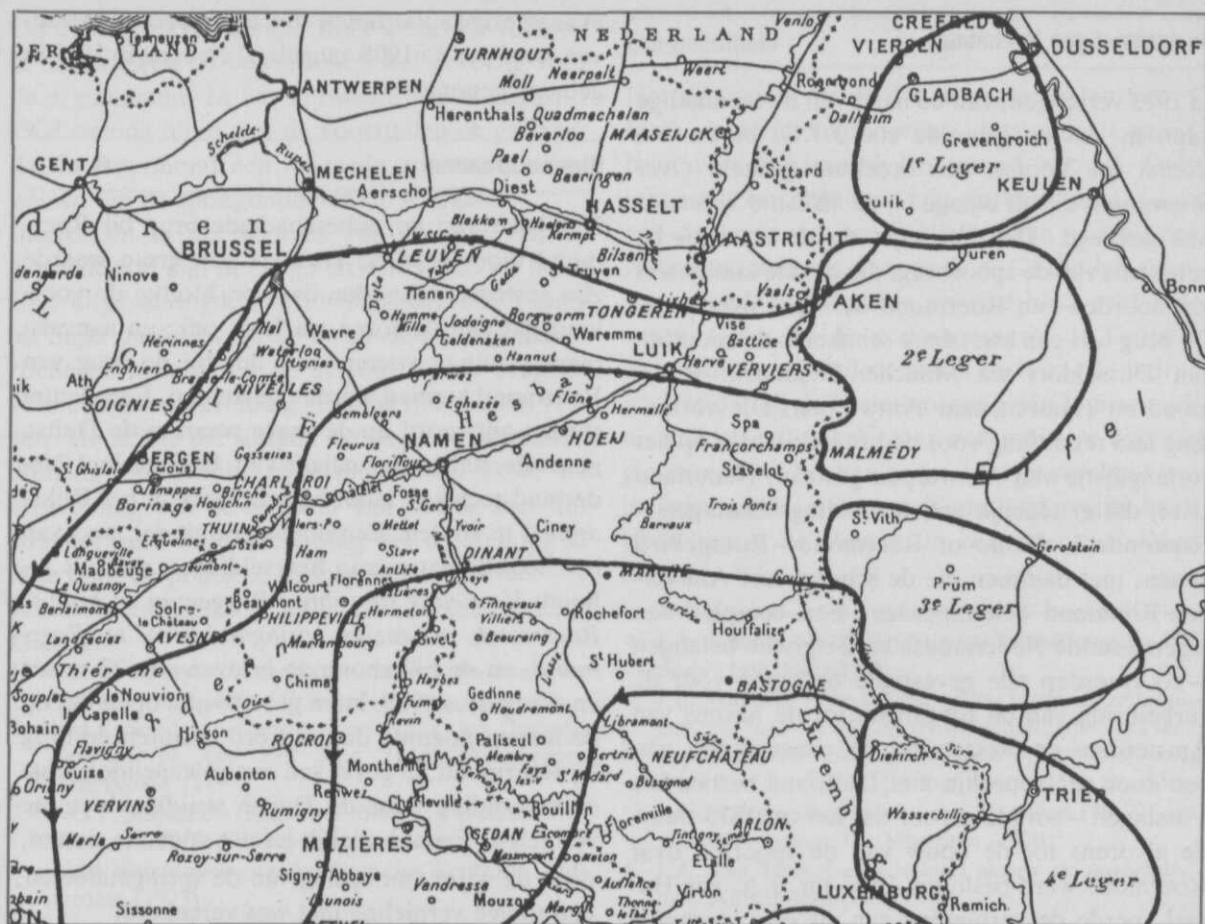
De Duitse aanvalsplannen

Het belangrijkste doel van de Duitse oorlogsplannen, in de jaren '90 geformuleerd door Alfred Graf von Schlieffen, chef van de Duitse generale staf van 1891 tot 1905, was een snelle uitschakeling van Frankrijk. Die moest zijn gerealiseerd voordat de strijdkrachten van Rusland en Groot-Brittannië aan de beide fronten tot ontplooiing waren gebracht. Dat zou moeten geschieden door een „Vernichtungsschlacht” zoals de Israëliische stafofficier en hoogleraar krijgsgeschiedenis aan de universiteit van Tel Aviv, J.L. Wallach treffend tot uitdrukking bracht in de titel van zijn Oxford-dissertatie, gewijd aan de betekenis van von Clausewitz en von Schlieffen [5].

De snelle uitschakeling van Frankrijk—men dacht aan een periode van 4 tot 8 weken—bleef tot 1914 de kenmerkendste doelstelling van de Duitse oorlogsplannen. In feite bood een snel beginoffensief de enige kans een oorlog op twee fronten tegen Frankrijk/Groot-Brittannië en Rusland te winnen. Het was de basis van de Duitse bereidheid het op een oorlog te laten aankomen.

Daarmee was het Schlieffenplan een voorwaarde voor, of beter de hoeksteen van, de Duitse buitenlandse politiek. Voorstellen voor defensieve bondgenootschappen werden van de hand gewezen. Alle maatregelen waren erop gericht de Duitse positie te verbeteren. Het gemeenschappelijke kenmerk van al de achtereenvolgende plannen bleef het forceren van een snelle beslissing in een oorlog met Frankrijk. Hierdoor waren de latere plannen variaties op het oorspronkelijke plan en is het terecht daaraan de naam van von Schlieffen te blijven verbinden. Dat geldt ook voor de plannen die na 1904 zijn beraamd naar de inzichten van zijn opvolger, de jongere von Moltke.

Nieuw in het plan van 1905, gebaseerd op ideeën van von Moltke, was de enorme uitbreiding van de rechtervleugel met twee sterke legers, plus nog vele *Landwehrdivisies* en ondersteunende eenheden. De verschuiving naar het noorden van de rechtervleugel zou tot de bezetting van het gehele grondgebied van België, plus eventueel (delen) van het Nederlandse territorium hebben geleid.

Gedeelte van „Schets I. Concentratie en opmarschrichting van de Duitse legers“
(Ontleend aan W.G.F. Sijnders [2])

Dit in tegenstelling tot het plan van 1898, waarbij alleen het gebied ten zuiden van de spoorlijn Aken—Luik—Namen—Bergen zou worden bezet. Het gehele Belgische spoorwegnet zou zo door de Duitsers kunnen worden benut voor verplaatsingen en bevoorrading van hun strijdkrachten.

Volgens Moltke was niet de bezetting van België en Noord-Frankrijk van doorslaggevende betekenis om het Franse leger in open veld te kunnen verslaan, maar de beheersing van de voornaamste Belgische spoorlijnen, omdat immers een moderne veldslag onmogelijk kon worden gewonnen wanneer niet tijdens die slag de versterkingen en bevoorrading verzekerd zouden zijn.

Een spoorwegverbinding tussen Keulen en Parijs is echter afhankelijk van het onbeschadigd in bezit krijgen van een brug over de Maas. Vernielingen aan spoorlijnen zonder tunnels over betrekkelijk vlak terrein en over kleine waterlopen, zijn bin-

nen enkele uren tot dagen te herstellen. Leger-eenheden, met hun (bespannen) voertuigen kunnen van schip- of pontonbruggen gebruik maken, die snel zijn te slaan. Een vernieling van een brug van ca. 150 m. (de lengte van de Maasbruggen in Luik) tot enkele honderden meters (de Nederlandse Maasbruggen) voor het spoorwegverkeer te herstellen zou zeker weken kosten. Zoveel tijd had von Moltke niet, want met von Schlieffen was hij van mening dat Duitsland een oorlog van lange duur niet kon winnen.

Na de overdracht van de feitelijke verantwoordelijkheid voor de generale staf door von Schlieffen aan von Moltke (na augustus 1905) stond de toegang tot het Belgische spoorwegnet in alle militaire, dus ook in alle politieke, overwegingen van Duitsland centraal. Daarmee zijn wij ook terug bij de militaire en politieke positie van Nederland en België. ▷

De spoorwegen in Limburg

In 1923 verscheen, van de hand van de toenmalige kapitein van de generale staf J.J.G. baron van Voorst tot Voorst, een brochure getiteld *Over Roermond*, die als bijlage bij de *Militaire Spectator* was gevoegd. De titel wijst op de strategische betekenis van de spoorbrug, die enkele kilometers ten noorden van Roermond de Maas overspant. De brug was een kwetsbare schakel in de spoorlijn van Düsseldorf via Mönchen-Gladbach, Roermond en Hamont naar Antwerpen. Die verbinding had reeds lang voor de brug klaar was op het verlanglijstje van Antwerpen gestaan. Nederland eiste, dat er tegelijk een verbinding Vlissingen—Roosendaal—Venlo of Roermond—Roergebied kwam, met dammen die de scheepvaart Antwerpen-Rijnmond belemmerden. Een complex van tegengestelde Nederlandse en Belgische belangen—zo vreesden alle gevestigde belangen vóór de verbetering van de toegangen tot de havens van Amsterdam en Rotterdam de concurrentie van een door een spoorlijn met Duitsland verbonden Vlissingen—zorgde ervoor dat het tot 1873 duurde alvorens tot de bouw van de spoorlijn over Roermond werd besloten. Prof. mr. J.A. van Hamel voerde de verbinding aan als een voorbeeld van bestaande beperkingen van onze soevereiniteit; België had, volgens woordvoerders, net zo goed een recht van overgang door Limburg als over de Westerschelde [6]. De spoorlijn bekortte de verbinding van Antwerpen met het Roergebied met ongeveer 100 km en versterkte de positie van die stad t.o.v. Rotterdam. Voor de Eerste Wereldoorlog werd deze lijn de voornaamste spoorverbinding van Duitsland met een westelijke zeehaven.

Oorspronkelijk sloot het spoorwegnet in Limburg meer aan op het Rijnlandse dan op het Nederlandse net. In 1860 werd besloten dat de staat een nationaal spoorwegnet zou aanleggen. Voor 1860 waren in Limburg reeds de spoorlijnen Nijmegen—Kleve—Mönchen—Gladbach, Boxtel—Venlo—Wezel en in Zuid-Limburg de lijn Aken—Maastricht—Hasselt in exploitatie, en de lijn Luik—Maastricht was bijna klaar. De op basis van de wet van 1860 aangelegde lijn Maastricht—Roermond—Venlo, later verlengd tot Nijmegen, zorgde voor een verbinding van deze in Limburg

al aanwezige spoorlijnen. De lijn Weert—Eindhoven werd pas na 1908 aangelegd en eerst in 1913 in gebruik genomen.

Nieuwe bronnen

Het bezit van de onbeschadigde brug bij Roermond moet voor de Duitsers van grote waarde zijn geweest. De reden dat von Moltke de voorkeur gaf aan de route via Luik om zijn aanvalsplannen uit te voeren, zou dus bij de brug van Roermond kunnen worden gevonden. Een sleutel tot het antwoord op de vraag waarom de Duitse generale staf in het najaar van 1908 besloot Nederland rechts te laten liggen, bleek in het Rijksarchief te vinden. Een document uit dat jaar, van het hoofdkwartier van het veldleger, met als inhoud: *Vernieling spoorbrug Buggenum en brug te Roermond; magazijn springmiddelen te Roermond*, en de bijbehorende brieven van 27 maart en 6 augustus 1908, laten geen twijfel open dat op de laatstgenoemde datum werd besloten de brug bij Roermond, in geval van een gewapende grensoverschrijding door de Duitse strijdkrachten, te vernielen. Even duidelijk is, dat vóór die datum, door de wijze van opslag van de springmiddelen, een tijdige vernieling niet was verzekerd.

Uit de documenten blijkt, dat de chef van de generale staf, Arthur Kool, al enkele malen eerder had aangedrongen op een betere regeling van de voorbereidingen voor de vernieling van de spoorbrug bij Roermond. Zo werd een op 8 april 1905 ingediend voorstel om voorbereidingen voor de vernieling te treffen op 6 juli 1905 door de toenmalige demissionaire minister van oorlog van het kabinet Kuyper afgewezen. De afwijzing ging vergezeld van een gedetailleerde „vernielingsinstructie”, die alles behalve de vernieling van de spoorbrug zeker stelde. Direct na de regeringswisseling werd die kwestie weer aan de orde gesteld. Dat leidde blijkens de stukken tot een uitgebreide discussie, waarbij op 25 november 1905 zelfs een begroting voor de bouw van een opslag voor de springmiddelen in Roermond werd bijgevoegd. Maar de hele discussie eindigde met een op 13 augustus 1906 gedateerde aanschrijving van de minister van oorlog, gen H. Staal, dat hij de bestaande „wijze van oplegging van de springmiddelen voor de vernieling van de bruggen bij Roermond voorshands (wenste) te bestendigen”.

Op 27 maart 1908 diende Kool weer een voorstel in en nu bleek de bewindsman wel gevoelig voor de argumenten. In het antwoord van 6 augustus 1908 stemde hij in met de voorstellen en gaf aan, dat in Roermond een magazijn zou worden gebouwd om de springmiddelen op te slaan.

Interessant in het voorstel van de chef van de generale staf zijn de lange citaten uit de op 6 juli 1905 uitgevaardigde „vernielingsinstructie”; hieruit blijkt dat vanwege de omslachtige organisatorische procedures en de afstand tot de brug de vernielingsvoorbereiding geruime tijd zouden vergen. Hij achtte die situatie vanwege de potentiële dreiging van Duitse zijde ongewenst. Door de instemming van de minister van oorlog met het voorstel werd deze inschatting van de dreiging in feite door de politieke leiding onderschreven.

Een conclusie

Het lijkt aannemelijk dat de maatregelen betreffende de vernielingsvoorbereiding voor de spoorbrug over de Maas bij Roermond, voor de Duitsers mede een argument zijn geweest om af te zien van de versie van het Schlieffenplan waarbij ook Nederland zou zijn aangevallen. Of dat het doorslaggevende argument is geweest blijft echter de vraag. Gelet op de periode waarin de Duitsers hun plannen wijzigden, wordt toch wel de indruk gewekt dat bij de besluitvorming aan Duitse zijde niet alleen politieke, maar ook militaire overwegingen een rol hebben gespeeld. Het resultaat was in ieder geval, dat men Nederland rechts heeft laten liggen: *de Duitsers trokken niet over Roermond.*

Literatuur

1. A.S. de Leeuw—*Nederland in de wereldpolitiek van 1900 tot heden*. Zeist (1936)163/164.
2. W.G.F. Sniijders—*De Wereldoorlog op het Duitse Westfront (4 Aug.—12 Sept. 1914)*. Amsterdam (1922)88/89, 141.
3. W.G.F. Sniijders—*Gedenkschriften van generaal von Moltke 1877-1916, een bijdrage ter aanvulling op de studie Wereldoorlog op het Duitse Westfront*. Amsterdam (1923).
4. J.A. Fortuin—*Nederland en het Schlieffenplan*. *Mil. Spect.* 149(1980)(1)22.
5. J.L. Wallach—*The dogma of the battles of annihilation: the theories of Clausewitz & Schlieffen and their impact on the German conduct of the two world wars*. Oxford (1967). [In Duitse vertaling: *Das Dogma der Vernichtungsschlacht*. München (1967); ook als DTV-pocket 701. München (1970)]
6. J.A. van Hamel—*Nederland tussen de mogendheden*. Amsterdam (1918)354.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de *Militaire Spectator* blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Beringlaan 13, 2803 GA Gouda.

De haalbaarheid van nieuwe bedrijfsvoeringsconcepties binnen Defensie

Binnen de drie krijgsmachtdelen is men ervan overtuigd dat nieuwe bedrijfsvoeringsconcepties moeten worden toegepast voor het realiseren van de voornemens die in de Defensienota 1991 zijn beschreven. De ontwikkeling, invoering en toepassing van nieuwe bedrijfsvoeringsmodellen zijn vaste agendapunten op de vergaderingen van de Legerraad, de Luchtmachtraad, de Admiraliteitsraad, DEBKL, DEBKLu, DEBKM en de Centrale organisatie. De commandanten van de diverse eenheden, niet alleen van defensiebedrijven maar ook van operationele eenheden, wordt voorgehouden dat ze op een andere dan de tot nu toe gebruikelijke wijze moeten gaan besturen, leiding geven, informeren en controleren.

Hieronder poneren wij een aantal stellingen omtrent deze invoering van de nieuwe bedrijfsvoering.

Stelling 1. Wie spreekt over de invoering van een nieuwe bedrijfsvoering, gaat uit van een bureaucratische visie op organiseren.

Stelling 2. Wie denkt met een nieuwe bedrijfsvoering zowel flexibiliteit als efficiency te bevorderen, heeft geen oog voor de tegenstrijdigheid van deze criteria.

Stelling 3. Wie denkt dat een uniforme wijze van bedrijfsvoering wenselijk is, gaat uit van een reeds lang achterhaalde visie op organiseren.

Stelling 4. Wie denkt dat de invoering van een fundamenteel nieuwe bedrijfsvoering kan plaatsvinden zonder de bestaande organisatievorm en -cultuur te veranderen, is bezig met een bij voorbaat mislukte operatie.

Deze stellingen zullen wij in de volgende paragrafen toelichten met argumenten, gebaseerd op de organisatiekundige literatuur en onze ervaringen met de defensieorganisatie. Wij zijn van mening dat te lichtvaardig over de mogelijkheden van de nieuwe bedrijfsvoering wordt gedacht. De stellingen

zijn vooral bedoeld om de discussie over dit onderwerp te prikkelen.

Hieronder wordt summier de nieuwe bedrijfsvoering beschreven. Vervolgens zullen de stellingen in afzonderlijke (sub)paragrafen aan de orde komen.

Hoofdpijnen nieuwe bedrijfsvoering

In de Defensienota 1991 „Herstructurering en verkleining” wordt gewezen op het grote belang van een verbetering in de doelmatigheid van de bedrijfsvoering. Een van de hoofddoelstellingen is het tot stand brengen van een doelmatig functionerend defensieapparaat. Elk van de krijgsmachtdelen heeft in verschillende mate met de gevolgen te maken. Herstructurering en verkleining staan in het teken van een verbetering van de doelmatigheid. Enkele citaten uit de Defensienota geven aan wat daarmee wordt bedoeld.

Blz. 95 voor de Koninklijke marine:

Ter verhoging van de doelmatigheid zal de organisatie van de Koninklijke marine worden gewijzigd. Het aantal bevelsniveaus zal worden verminderd. Het gaat hier dus om het bereiken van een meer efficiënte en „plattere” structuur.

Blz. 105 voor de Koninklijke landmacht:

De huidige structuur zal dan ook op belangrijke punten worden aangepast. Vooral mobiliteit, flexibiliteit, interoperabiliteit en multifunctionaliteit zullen meer aandacht krijgen dan thans het geval is.

Blz. 131 voor de Koninklijke luchtmacht:

Er zal meer nadruk komen te liggen op mobiliteit, flexibiliteit, interoperabiliteit en multifunctionaliteit. Deze eigenschappen zijn al kenmerkend voor de luchtstrijdkrachten. Er is sprake van een streven naar een „plattere”, efficiëntere structuur.

Blz. 219 voor de bevelhebbers:

De bevelhebbers zullen verantwoordelijk zijn voor kwaliteit, tijdigheid en kosten van hun „produkt”.

Blz. 220 voor het ministerie van defensie:

...de vervanging van de matrixorganisatie door een concernstructuur, waarbij de Centrale organisatie als „concernstaf” optreedt en de krijgsmacht delen als „werkmaatschappijen”.

Blz. 233 voor economie en financiën:

Overwegingen van bedrijfseconomische en financiële aard zullen (...) een belangrijke plaats hebben in het beleids- en planningsproces.

De beleidsuitgangspunten van de Defensienota zijn gericht op het bereiken van:

- slagvaardigheid en flexibiliteit, vooral in de werkwijze, gericht op realisatie van het gewenste produkt (gevechtskracht, materieelproject, onderhoud, onderwijs, beleidsvoorbereiding, budgets, enz.);
- efficiency en effectiviteit van werkwijze en organisatie;
- bestuurbaarheid van het defensieapparaat.

Het gaat bij de bedrijfsvoering om een zodanig besturen, beheersen, doen functioneren en controleren dat het gewenste produkt in de gewenste kwaliteit tegen de laagst mogelijke kosten wordt voortgebracht. In de militaire organisatie wordt de produktie aangeduid met termen als gevechtskracht, inzetbaarheid (materiële, personele en tactische) en gevechtsgereedheid.

De stellingen nader toegelicht

Een bureaucratische visie

Stelling 1. Wie spreekt over de invoering van een nieuwe bedrijfsvoering, gaat uit van een bureaucratische visie op organiseren.

De kern van de nieuwe bedrijfsvoering is het verleggen van de resultaatverantwoordelijkheid. Was voorheen de top van de defensieorganisatie verantwoordelijk voor de produktie van de onderdelen, in de nieuwe situatie worden de commandanten verantwoordelijk gesteld voor de resultaten van het eigen onderdeel. Wat bij een dergelijke decentralisatie vaak wordt vergeten, is het feit dat het verschuiven van verantwoordelijkheid een wederkerig proces is. Niet zozeer het *geven* van verantwoordelijkheid maar het *willen dragen* van de verantwoordelijkheid is van belang voor het wel-

slagen van een dergelijke actie. Dit betekent in het concrete geval van de nieuwe bedrijfsvoering dat niet alleen de top overtuigd moet zijn van de noodzaak en de wenselijkheid ervan. Het is veel belangrijker dat de nieuwe dragers van de verantwoordelijkheid de bedrijfsvoering niet alleen met de mond belijden, maar ook met hart en ziel erachter staan. In de praktijk kan men echter vaststellen dat niet alle commandanten een zelfde mening zijn toegedaan. Het willen invoeren van de nieuwe bedrijfsvoering is een symptoom van het voortdurend bureaucratisch blijven denken van de defensietop. Medewerkers van bovenaf op te dragen verantwoordelijkheid te nemen is onmogelijk. Verhoeven vergelijkt dit met een paradoxaal gebod van het kaliber „wees zelfstandig”. Als men zich daaraan houdt, overtreedt men het gebod [1].

Dilemma tussen flexibiliteit en efficiency

Stelling 2. Wie denkt met een nieuwe bedrijfsvoering zowel flexibiliteit als efficiency te bevorderen, heeft geen oog voor de tegenstrijdigheid in deze criteria.

Al in 1981 is geconstateerd dat in overheidsorganisaties het bevorderen van flexibiliteit en efficiency (door coördinatie en integratie) als een combinatie wordt gezien, terwijl juist sprake is van een tegenstrijdige relatie (In 't Veld en Kickert, 1981). In de organisatiekundige literatuur wordt gesproken van het „dilemma tussen flexibiliteit en efficiency” [2]. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat veel maatregelen die de flexibiliteit bevorderen hogere kosten voor de organisatie meebrengen. Wij kunnen hierbij denken aan het aanbrengen van „speling” in de organisatie, bv. buffervoorraden en een overcapaciteit in de produktie en/of van transportmiddelen om snel op veranderingen te kunnen inspelen. Ook in termen van de organisatiestructuur zijn het „dure” maatregelen, zoals het leggen en onderhouden van veel horizontale dwarsverbanden en veel doelgerichte communicatie- en informatielijnen, die de flexibiliteit bevorderen. Voor de defensieorganisatie betekent dit dat men zal moeten kiezen welk doel men nastreeft. Wil men een zo doelmatig mogelijke organisatie of één die snel op veranderingen in de omgeving kan reageren [3]? ▷

De klassieke managementtheorie

Stelling 3. Wie denkt dat een uniforme wijze van bedrijfsvoering wenselijk en mogelijk is, gaat uit van een reeds lang achterhaalde visie op organiseren.

In het begin van deze eeuw ontstond de klassieke managementtheorie, waarvan de bekendste exponenten Taylor (*scientific management theory*) en Fayol (*administrative management theory*) zijn geweest. In de klassieke managementtheorie wordt geprobeerd eenvoudige en praktische richtlijnen te geven die bij naleving *bij elke organisatie* tot een effectieve organisatie zullen leiden. Op deze klassieke organisatietheorie is veel kritiek gekomen. Met name de uitgangspunten dat voor elke organisatie dezelfde richtlijnen gelden zijn ook met behulp van empirisch onderzoek ontkracht. In de oek op dit moment nog sterk aangehangen *contingency*-benadering wordt gesteld dat de wenselijkste vorm van een organisatie (onderdeel) afhankelijk is van een aantal factoren. Zo zijn o.m. de aard van de omgeving en de technologie van grote invloed. Een sterke toeneming in de veranderlijkheid van de omgeving en een toeneming van de factoren waarmee een organisatie rekening moet houden, zullen steeds meer leiden tot differentiatie van de organisatie. Dat betekent dat onderdelen van de organisatie zich gaan „specialiseren”, d.w.z. zich gaan richten op een specifiek omgevingsgebied. Die ontwikkeling heeft tot gevolg dat binnen een organisatie zowel (grote) verschillen in organisatiestructuur als in organisatiecultuur ontstaan. Als wij naar de defensieorganisatie kijken zien wij:

- een grote verscheidenheid aan omgevingssegmenten („klanten” binnen en buiten de krijgsmacht);
- medewerkers die zeer verschillen qua taken (van eenvoudige magazijnhandelingen t/m het omgaan met de meest geavanceerde technologie), achtergrond en opleiding;
- onderdelen met organisatiestructuren, die alle configuraties van Mintzberg bevatten en navenant verschillende organisatieculturen.

Het streven van de defensietop een uniforme bedrijfsvoering in te voeren, komt voort uit de (klassieke management-)wens zoveel mogelijk alle bedrijfsprocessen op een zelfde wijze te structure-

ren. Wij hoeven slechts te denken aan het voorgeschreven planningsproces waarbij, ongeacht of het gaat om de aanschaf van een onderzeeboot of een reorganisatie, dezelfde stappen moeten worden genomen. De gedachte dat voor een dergelijke diversiteit aan activiteiten, medewerkers en organisatiestructuren/culturen een uniforme bedrijfsvoering wenselijk en mogelijk is, is een op een achterhaalde managementfilosofie gebaseerde fictie.

Organisatievorm en organisatiecultuur

Stelling 4. Wie denkt dat de invoering van een fundamenteel nieuwe bedrijfsvoering kan plaatsvinden zonder de bestaande organisatievorm en -cultuur te veranderen, is bezig met een bij voorbaat mislukte operatie.

Een succesvolle bedrijfsvoering in de vorm die de defensietop thans voor ogen staat, is afhankelijk van een aantal voorwaarden in de structuur en de cultuur van de defensieorganisatie. Op dit gebied constateren wij een aantal problemen, die moeten worden opgelost.

Niet gedefinieerde doelstellingen per organisatie-deel

De doelstellingen voor de krijgsmachtorganisatie als geheel zijn weliswaar gedefinieerd, maar in onvoldoende mate vertaald naar de organisatieonderdelen. Bovendien staan de doelstellingen van de bedrijfsprocessen binnen die onderdelen niet vast of ze zijn onduidelijk.

Geen inzicht in kernactiviteiten

Het is onvoldoende duidelijk welke kernactiviteiten aan de bedrijfsprocessen ten grondslag liggen. Ten behoeve van de nieuwe bedrijfsvoering worden bedrijfsprocessen en kernactiviteiten in kaart gebracht, zodat inzichtelijk wordt:

- welke eindprodukten en diensten uit de bedrijfsprocessen voortkomen;
- welke kernactiviteiten tot een bedrijfsproces behoren;
- in welke mate de bedrijfsprocessen bijdragen tot het realiseren van de doelstellingen;
- op welke wijze de deelprocessen op elkaar aansluiten.

Op veel plaatsen is men binnen de krijgsmacht met deze soort beschrijvingen begonnen. Daarbij is een waarschuwing op haar plaats. Wij hebben op diverse plaatsen kunnen vaststellen dat deze beschrijvingen veel te uitgebreid en te gedetailleerd zijn. Ook pakt men het beschrijvingsproces te technocratisch aan. Men ziet onvoldoende in dat procesbeschrijvingen-sec, los van de wijze van aansturen en besturen, niet tot resultaten kunnen leiden. Die beschrijvingen mogen niet los staan van de beschrijving van de besturingsprocessen.

Niet functionerende matrixorganisatie

De bekende en lang toegepaste matrixorganisatie werkt niet naar tevredenheid. Deze organisatievorm leidt tot veel overleg, onduidelijkheid in bevoegdheden, onduidelijke en onvolledige aansturing van bedrijfsprocessen e.d. De matrixorganisatie blijkt te complex te zijn en is bovendien niet doorzichtig.

Dit is natuurlijk ook binnen de krijgsmacht geconstateerd, met als vervelende consequentie dat men geforceerd is gaan trachten de organisatie te beheersen en in de hand te houden. Dat leidde weer tot overmatige detailregulering. Vervolgens moest men vaststellen dat, juist als gevolg van die overregeling, toch nog het nodige misging. Om dat te voorkomen werden de regulering, controle en planning nog verder aangescherpt. De spiraaleffecten daarvan mogen duidelijk zijn.

De gangbare organisatiestructuren binnen de krijgsmacht hebben geleid tot een situatie waarin velen risicomidgend gedrag zijn gaan vertonen. De starre regels, gedetailleerde voorschriften en nauwkeurige functieomschrijvingen en functie-eisen (fofe) werken weinig motiverend en stimulerend om te proberen tot verandering te komen. De bevoegdheden van te veel defensiemedewerkers zijn te beperkt en te weinig gedecentraliseerd om een prikkelende werking te hebben tot doorbreking van de bestaande situatie.

Aanpassing organisatie

Het is inmiddels duidelijk dat de bekende klassieke vorm van de militaire organisatie (met name de machinebureaucratie in de vorm van de lijn-staforganisatie, maar ook de latere matrixorganisatie)

zich niet verdraagt met de gewenste bedrijfsvoering.

De externe druk op de krijgsmacht is zodanig dat zij haar organisatievormen zal moeten aanpassen om te kunnen voldoen aan de eisen die in de huidige tijd worden gesteld. Men denke aan zelfbeheer, deregulering, professionalisering, decentralisatie, *out-of-area*-optreden, enz.

Organisatiestructuren die zich vrijwel alleen richten op de interne beheersbaarheid voldoen niet langer. Bij die nieuwe organisatie moeten ook andere dan de gebruikelijke criteria gaan meewegen zoals eenhoofdige leiding, scheiding tussen beleid en uitvoering, aparte processen binnen aparte organisatie-elementen, formele aansprakelijkheid, bureaucratische controlemechanismen e.d. Intern moet er dus ook anders worden georganiseerd om te kunnen voldoen aan de toepassing van moderne bedrijfskundige opvattingen en inzichten ter verbetering van de bedrijfsvoering.

Durven wij te veranderen?

Of nieuwe bedrijfsvoering gaat slagen hangt af van de vraag of wij de organisatie willen en durven aanpassen. Het opschrijven dat het anders moet, het zeggen dat het anders moet zijn nog wat anders dan het echt *ja* zeggen op bovenstaande vraag. Want *ja* zeggen betekent:

- het toestaan van een (zelf)lerende organisatie [4] [5] waarin leerprocessen in de organisatie goede kansen krijgen;
- het kiezen van een organisatievorm die in staat is dat leervermogen te genereren;
- het accepteren dat er fouten kunnen worden gemaakt: want wie van ons heeft leren lopen zonder te vallen, leren zwemmen zonder kopje onder te gaan en leren liefhebben zonder...?);
- het willen leren van fouten die wij zelf hebben gemaakt en die wij anderen hebben zien maken;
- het kennis willen nemen van problemen en oplossingen bij andere krijgsmachtdelen, d.w.z. dat de verzuiling ongedaan moet worden gemaakt;
- het stoppen met pogingen nieuwe organisatievormen voor te bereiden, te ontwikkelen of in te voeren met methoden, technieken en oplossingen die in de oude structuren werden toegepast (bv.

stuurgroepen, projectgroepen, werkgroepen, instellingsbeschikkingen, enz.);

– het stoppen met de produktie van dikke rapporten en nota's;

– het niet maken van nieuwe regelgeving, richtlijnen en procedures, voorschriften ten behoeve van de organisatieverandering;

– het durven invoeren van een nieuwe organisatievorm voordat de functie-informatieformulieren (fif), de functieomschrijvingen en functie-eisen (fofe) en de organisatietabel en autorisatiestaat (otas) tot in detail zijn ingevuld;

– risicodragend gedrag durven te honoreren;
– durven bevoegdheden metterdaad te delegeren en te willen accepteren dat anderen de werkzaamheden anders uitvoeren dan men zelf zou hebben gedaan;

– dat de overlegstructuren en de rapportagestructuren worden veranderd;

– dat de centrale organisatie en de organisatiedelen anders met elkaar omgaan dan nu het geval is;
– enzovoorts.

Durven veranderen betekent anders denken en anders doen!

Literatuur

1. W. Verhoeven — *Managen zonder hiërarchie*. H. Nelissen, Baarn (1991).
2. D.J. Eppink — *Sturen bij het onvoorziene; een studie over flexibiliteit*. Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen (1979).
3. H.P.M. Jägers en W. Jansen — *Het ontwerpen van effectieve organisaties*. Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen (1991).
4. G.B.J. Bomers — *De lerende organisatie*. *Harvard Holland Rev.* (1990)(22).
5. G. Morgan — *Images of organization*. Beverly Hills/Cal. (1986).

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

drs. J. Terpstra

luitenant-kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

Psychologische selectie bij de Koninklijke landmacht

Weinig, matig of veel risico?

Hollandsche Rading, een dorpje tussen Utrecht en Hilversum, heeft een klein station, niet meer dan een halte in het jargon van de Nederlandse Spoorwegen. Een fietsenverhuurder en een bloemenkraam zijn de belangrijkste „bezienswaardigheden”. Toch stappen hier jaarlijks ongeveer 12.000 vrouwen en mannen uit de trein die dan met een militair pendelbusje worden vervoerd naar het Selectie-Centrum Koninklijke Landmacht (SCKL) in de Korporaal Van Oudheusdenkazerne te Hilversum. Oudere militairen zullen bij het lezen van deze regels het voorhoofd fronsen. Selecteren, dat werd toch uitgevoerd in het Kamp Waterloo te Leusden ten zuiden van Amersfoort? Maar niet alleen de plaats, ook de inhoud van de psychologische selectie is het afgelopen decennium gewijzigd. Redenen genoeg om na de in juni 1980 verschenen themauitgave van de *Militaire Spectator* [1] weer eens aandacht te schenken aan de psychologische selectie in de KL.

In dit artikel komen achtereenvolgens aan de orde: het begrip selectie, het psychologische onderzoek, de psychologische-selectieprocedure KL, het interview, eindadvies en enkele onderzoeksresultaten. Waar nodig is de beschrijving van de uitvoering van de psychologische-selectieprocedure in het SCKL aangevuld met een wetenschappelijke onderbouwing.

Selectie

In de voor Defensie geldende „regeling werving en selectie” wordt onder selectie verstaan: *Het geheel van activiteiten dat erop is gericht een beslissing te nemen omtrent een aanstelling.*

In de KL bestaat het wervings- en aanstellings-traject uit de volgende fasen.

1. Behoeftbepaling
2. Werving en voorlichting

3. Sollicitatie en administratieve voorselectie
4. Psychologisch onderzoek
5. Geneeskundig onderzoek
6. Veiligheidsonderzoek
7. Zo nodig (KMA, OCO en KMS) Aanstellingsadviescommissie
8. Besluit tot aanstelling resp. afwijzing

Teneinde alle activiteiten binnen het wervings- en aanstellingstraject te coördineren, bestaat er onder leiding van de Souchef Personeelsbeleid/DPKL een Coördinatiegroep Werving en Selectie. Daarin zitten vertegenwoordigers van de BLS, COKL, SCKL en verschillende afdelingen van de DPKL. Binnen de DPKL is de afdeling Gedragswetenschappen verantwoordelijk voor het psychologische-selectiebeleid.

Het door de KL toegepaste wervings- en aanstellingstraject kan de toets der wetenschappelijke kritiek doorstaan [2] en wordt op sommige plaatsen zelfs als voorbeeld van een goed getrappt proces genoemd [3].

In dit artikel zal het begrip selectie worden vernauwd tot hetgeen tijdens de fase van het psychologische onderzoek geschiedt.

Psychologisch onderzoek

Er zijn personen die van een psychologisch onderzoek veel te veel verwachten. Een psychologische test zou als een soort röntgenapparaat in uiterst korte tijd de diepe roerselen der ziel ondubbelzinnig bloot leggen. Dat is natuurlijk een ernstige misvatting. De opvatting dat uit het testgedrag geen enkele relatie naar ander toekomstig gedrag zou zijn te maken, is echter ook onjuist.

Praktijkonderzoek heeft genoegzaam aangetoond dat goede voorspellingen van prestaties en gedrag van mensen in een veelheid van situaties op basis van gemeten testprestaties of testgedrag mogelijk

zijn. Aan het slot van dit artikel zullen de resultaten van een onderzoek naar de effecten van de psychologische selectie van dienstplichtige tactische onderofficieren worden weergegeven.

Kennelijk liggen aan het menselijke gedrag genoeg gedragsconstanten ten grondslag om op grond van waarnemingen op een bepaald tijdstip en in een bepaalde (test)situatie iets te kunnen zeggen over gedrag op een ander (later) tijdstip in een andere situatie. Daarbij dienen twee dingen te worden opgemerkt.

In de eerste plaats moet de voorspellende waarde voor elke nieuwe test, die een prestatieniveau of een persoonlijkheidseigenschap meet, opnieuw worden aangetoond. Dat eist zorgvuldig en vaak langdurig onderzoek in de praktijk. In de tweede plaats wordt het gedrag van mensen door zoveel (zowel interne als externe) factoren beïnvloed dat het uitgesloten is dat men al die factoren zou kunnen onderkennen, laat staan de invloed daarvan voorspellen. Met andere woorden: uitspraken over toekomstig gedrag van mensen op grond van psychologisch onderzoek blijven kansuitspraken, waarbij in de meeste gevallen een verschil bestaat tussen waarschijnlijkheid en zekerheid.

Een test is dus niet pas bruikbaar als hij „zekerheid” biedt, maar als de kans op een juiste voorspelling — voor het gemak: de kans op een juiste selectie — zoveel groter is dan zonder test, dat hij de kosten rechtvaardigt. Daarbij geldt de conditie dat geen concessies worden gedaan aan regels voor verantwoord testgebruik, waaronder het recht van personen in gelijke gevallen gelijke kansen te krijgen.

Discriminatie op grond van godsdienst, levensovertuiging, ras, geslacht, of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. Voor onderzoek naar de eerlijkheid van testgebruik wordt verwezen naar een eerder verschenen artikel [4].

Bij het streven naar een verantwoorde onpartijdige selectie moet aan twee eisen worden voldaan: een wetenschappelijk en een ethisch aspect.

Wetenschappelijk aspect

Het gaat hierbij om zo goed mogelijk voorspellen en beslissen. Drenth [5] noemt de volgende wetenschappelijke kenmerken/eisen van selectie.

1. Efficiëntie

Het creëren van een situatie waarin door de selector opgaven zijn uitgezocht die optimaal een appel doen op het te onderzoeken gedrag in een zo kort mogelijke tijd en in een omgeving waarin alle bijkomstigheden en alle storende invloeden zoveel mogelijk zijn geweerd.

2. Standaardisatie

De situatie waarin de sollicitant bezig is en waarin hij een prestatie levert die ons iets over zijn niveau doet concluderen, moet vergelijkbaar zijn met de situaties waaronder de andere sollicitanten hebben verkeerd.

3. Normering

De geleverde prestaties moeten op zijn minst in een exacte rangorde zijn in te delen van zeer goed tot zeer slecht, zodat elke prestatie in kwestie d.m.v. een plaatsbepaling in deze rangorde vrij goed kan worden geëvalueerd.

4. Objectiviteit

De prestaties van de sollicitanten moeten onafhankelijk zijn van storende invloeden van de waarnemer/beoordelaar/interviewer/interpretator.

5. Betrouwbaarheid

In hoeverre komt een ander die een zelfde methode toepast tot dezelfde resultaten, of in welke mate levert een herhaling van die methode dezelfde uitkomsten op?

6. Validiteit

In hoeverre meet een methode inderdaad wat men wil bepalen, ofwel: in hoeverre kan men met die methode uitspraken op het desbetreffende gebied doen?

Ethisch aspect

Hierbij gaat het om het rekening houden met een aantal fundamentele menselijke spelregels. Roe [3] noemt de volgende ethische eisen van het onderzoek van een sollicitant.

1. Zorg voor de onderzochte

Een onderzochte heeft recht op een eerlijke kans op aanstelling, recht op privacy, recht op vertrouwelijke behandeling van persoonlijke gegevens,

recht op een instrumenteel doelmatige procedure en recht van klacht.

2. *Vertrouwelijkheid*

Dit is een principe dat voor zowel de organisatie als voor de sollicitant geldt. De uit het onderzoek van de sollicitant resulterende gegevens worden niet aan onnodig veel personen bekendgemaakt en niet voor andere doeleinden gebruikt dan waarvoor zij zijn verkregen. De sollicitant verstrekt naar waarheid de inlichtingen die de arbeidsorganisatie van hem vraagt en die een inzicht geven over zijn geschiktheid voor de te vervullen functie/loopbaan. Hij verstrekt aan derden geen inlichtingen over gegevens die hem in de selectieprocedure ter kennis zijn gekomen en waarvan hij weet of zou kunnen weten dat ze vertrouwelijk zijn.

3. *Transparantie*

Een methode in een selectieproces moet voor de onderzochte voldoende doorzichtig zijn zodat hij in staat is zich te wapenen om een zo goed mogelijke prestatie te leveren.

Psychologische-selectieprocedure KL

Het beeld dat velen nog kennen van de psychologische selectie voor een militaire functie is dat van kandidaten die moeten rennen en klimmen op de stormbaan. Laat maar zien dat je fysiek sterk genoeg bent voor het beroep van militair. Ook bekend van vroeger zijn de groepsopdrachten waarbij de kandidaten samenwerkingsproblemen moeten oplossen (hoe komen wij met een te korte plank toch over die sloot?). De observatoren kijken ondertussen naar het leiderschapsgedrag: wie neemt het voortouw, wie krijgt zijn zin? enz. Dit romantische beeld is nu achterhaald omdat die opdrachten niet voldeden aan wetenschappelijke en ethische eisen. Weersomstandigheden, beoordelaars, medekandidaten hadden een te grote invloed op het uiteindelijke resultaat. Tevens voegde die dure selectiemethode weinig toe aan de voorspellende waarde die wordt bereikt met de overige onderdelen van de psychologische-selectieprocedure. Bovendien wordt tijdens het geneeskundige onderzoek met de test Vaststellen fysieke opleidbaarheid (VFO) een voorspelling gedaan in hoeverre een kandidaat fysiek sterk genoeg is voor de opleiding tot militair.

Tegenwoordig staat bij elke psychologische selectie de profielschets van de functie of categorie waarvoor iemand opteert centraal. In zo'n profielschets, die door de BLS moet worden vastgesteld, wordt aangegeven aan welke eisen een kandidaat moet voldoen. Daarbij valt o.m. te denken aan: verstandelijke capaciteiten, persoonseigenschappen en bepaalde algemene of specifieke vaardigheden. Aan de hand van die profielschets wordt door het SCKL in overleg met enkele leden van de Coördinatiegroep Werving en Selectie vastgesteld welke psychologische-selectieprocedure dient te worden gevolgd en welke tests of andere selectiemogelijkheden erbij moeten worden gebruikt.

In de meeste gevallen kent een psychologische-selectieprocedure 3 onderdelen: prestatieniveau-tests, persoonlijkheidssvragenlijsten en een interview.

In het prestatieniveaugedeelte gaat het om vaardigheden als logisch denken, problemen oplossen, praktisch technisch inzicht, snel en nauwkeurig werken, taalgebruik en wiskundig inzicht. De eerste test die iedere kandidaat maakt is de opwarmtest; de kandidaten kunnen wennen aan de test-situatie, door een niet meetellende test te doen. Hierdoor weet de kandidaat beter hoe hij/zij de antwoorden op het formulier moet aanstrepen en wat het betekent tegen een tijdslimiet te werken. Omdat de antwoordformulieren met een optische lezer worden nagekeken, vormt dit voor de test-assistent tevens de mogelijkheid eventueel slecht/niet goed aanstrepen nog eens met een kandidaat door te nemen.

Bij de persoonlijkheidsvragenlijsten wordt een aantal persoonseigenschappen vastgesteld. Voor de KL zijn de volgende persoonseigenschappen belangrijk.

— Prestatiemotivatie: de neiging van een persoon uit zichzelf inspanningen te leveren, te presteren, uitdagingen aan te gaan, initiatieven te durven ontplooiën.

— Negatieve faalangst: een grote mate van angst tonen om fouten te maken, twijfels hebben aan eigen kunnen.

— Interne/externe beheersing: de mate waarin een persoon meent dat hij/zij de gebeurtenissen, die zijn leven bepalen, zelf kan beïnvloeden, door zelfvertrouwen zijn eigen situatie te kunnen beïnvloeden. ▽

- Sociale omgang: behoefte hebben aan contact met anderen, goed in een groep kunnen functioneren.
- Emotionele stabiliteit: zich de dingen snel aantrekken, zich soms zonder aanwijsbare reden ellendig voelen, gevoeliger zijn dan men zou willen.
- Reagibiliteit: de mate van prikkelgevoeligheid, bedrijvigheid, ongeduldig reageren.

Nagenoeg iedere psychologische-selectieprocedure wordt afgesloten met een interview van gemiddeld 45 à 60 minuten. Omdat ook daarbij moet worden voldaan aan de wetenschappelijke en ethische eisen (o.a. objectiviteit) zal hierna meer aandacht aan het interview worden besteed.

Het interview

Het doel van het interview is een (mede)fundering van de beslissing of een kandidaat het advies weinig, matig of veel risico krijgt. Het gaat dan om een voorspelling over toekomstig gedrag in relatie tot de profielschets.

De interviewer gaat op zoek naar risicofactoren en gebruikt daarbij de zogenoemde *Sample-methode* [6]. Er is min of meer sprake van het registreren en „beoordelen” van gedrag. Beoordelingen zijn echter in meer of mindere mate onbetrouwbaar [7]. Verschillende beoordelingen over één persoon kunnen onder meer worden veroorzaakt door de volgende factoren.

- Het *halo* (stralenkrans)-effect; de gunstige indruk die een beoordelaar al in het begin heeft gekregen van de kandidaat is van invloed op de waardering op (alle) andere punten.
- Het *horn*-effect; het tegenovergestelde van het *halo*-effect v.w.b. een ongunstige indruk.
- De beoordelaar als norm; veelal zal een beoordelaar zijn eigen karakter, ervaring en voorkeuren hanteren als maatstaf voor de te beoordelen kandidaat.
- Stereotypieën; iemand die een stereotype opvatting heeft over een kandidaat, ziet niet de werkelijke persoon, maar het beeld dat hij zich heeft gevormd.
- Ongelijkmatige gradatie; beoordelaars verschillen van opvatting over kwalificaties als bv. gemiddeld, hoog, laag, veel, weinig, enz.

Drenth [5] heeft een aantal condities geformuleerd waarmee verschillende beoordelingen van een persoon tijdens een interview kunnen worden voorkomen en waarmee een valide en betrouwbaar resultaat kan worden gehaald. Kort samengevat zijn dat:

– structurering en standaardisatie van het interview;

– interview laten houden door twee interviewers;

– *Sample*- i.p.v. *Sign*-methode; de grondgedachte hierbij is dat gegevens die in het interview worden verzameld als het ware een steekproef vormen van in de profielschets opgenomen relevante gedragingen en prestaties. Het proces van voorspellen loopt niet via indrukwekkende en soms gewaagde psychologische theorieën, maar eenvoudigweg via extrapolatie vanuit „verwante” situaties;

– aanleren interviewvaardigheid en gespreksvoering;

– *gerichte training over attitudes en opvattingen over anderen* waarin wordt geleerd objectief te kijken, niet te veel conclusies te trekken en positieve en negatieve informatie gelijk te wegen.

Al deze condities zijn bij het SCKL verwerkt omdat het niet ertoe mag doen bij welke interview(st)er de kandidaat terecht komt. Bovendien wordt voor een goede beoordeling van de profielschets geëist dat een interviewer relevante ervaring in de KL heeft opgedaan, en blijft opdoen, in de vorm van deelnemen/bezoeken aan (herhalings)oefeningen en opleidingen. Na plaatsing bij het SCKL wordt een twee maanden durende interne opleiding tot interview(st)er gegeven. Vervolgens gaat de interview(st)er onder begeleiding functioneren en begint hij/zij met een studie voor psychologisch assistent. Na ca. 2 jaar wordt die opleiding afgesloten met een examen door een onafhankelijke examencommissie van het Nederlands Instituut van Psychologen. Regelmatig worden de objectiviteit en betrouwbaarheid van het interview gecontroleerd in zg. follow-uptrainingen. Daarbij wordt op video een interview getoond. De interview(st)ers bekijken de band en komen, ieder voor zich, tot een geschreven typering en een selectieadvies. Als het goed is, moet dan bij iedereen hetzelfde advies eruit komen. Vaak wordt gebruik gemaakt van interviews met kandidaten die twijfelgevallen zijn.

Alle resultaten worden in de groep met alle interviewers besproken. Zo nodig worden de voorschriften voor interviewers aangepast om afwijking in de advisering te voorkomen.

Eindadvies

Aan het eind van de procedure worden alle over de kandidaat verzamelde gegevens met elkaar vergeleken en aan de hand van een per functie of functiegebied verschillend beslissingsalgoritme wordt een eindadvies samengesteld. Als regel wordt daarbij een driedeling gehanteerd, in termen van het te verwachten risico:

1. *veel risico*: het SCKL acht de kans zeer groot dat het bij de opleiding of tijdens de functievervulling niet goed gaat;
2. *matig risico*: er is enig risico, maar dit wordt, afhankelijk van vraag en aanbod, nog aanvaardbaar geacht;
3. *weinig risico*: de kandidaat wordt zonder meer opleidbaar en geschikt voor de functie geacht.

Alle opgestelde adviezen worden na zorgvuldige correctie ter verdere verwerking naar de opdrachtgever gezonden, te weten: de Afdeling Personeelsvoorziening KL of de Directie Dienstplichtzaken.

De reden om alleen het eindadvies te rapporteren is opnieuw standaardisatie. Vermeden moet worden dat opdrachtgevers op verschillende manieren met de resultaten van het psychologische onderzoek omgaan; bovendien is de privacy van kandidaten beter gewaarborgd. Met alle kandidaten die door de Afdeling Personeelsvoorziening worden aangeboden en die het advies „veel risico” hebben gekregen wordt nog dezelfde dag een nagesprek gevoerd. Daarin worden de resultaten van alle onderdelen weergegeven en wordt uitgelegd op basis van welke resultaten het SCKL tot het advies „veel risico” is gekomen. Waar mogelijk wordt gezien of de kandidaat nog in aanmerking komt voor een andere functie binnen de KL. Mocht een kandidaat nadat hij/zij uitleg heeft gekregen, van mening zijn dat hij/zij tijdens het psychologische onderzoek op het SCKL onrechtmatig of onjuist is behandeld, of dat het advies op onjuiste wijze tot stand is gekomen, dan kan bezwaar tegen het uitgebrachte advies worden aangegetekend. Commandant SCKL zal het bezwaar

behandelen. Mocht dit voor een kandidaat niet tot een aanvaardbare oplossing leiden dan kan hij/zij de DPKL om een hernieuwd onderzoek vragen. Voorts heeft een kandidaat de mogelijkheid het Nederlands Instituut van Psychologen in te schakelen, wanneer de indruk bestaat dat de behandeling in strijd zou zijn geweest met de beroepscode voor psychologen. Teneinde een open, eerlijke en gelijkwaardige behandeling van iedere kandidaat te realiseren ontvangt iedere kandidaat vooraf schriftelijke informatie over de gang van zaken tijdens het psychologische onderzoek, en over zijn rechten als kandidaat.

Onderzoekresultaten

Van groot belang voor de psychologische selectie is de wetenschappelijke-validiteitseis. In hoeverre voorspelt het advies van het SCKL dat een geselecteerde kandidaat met een positief advies het op een opleiding of tijdens een functievervulling beter zal doen dan een ongeselecteerde kandidaat? Vaak valt dit moeilijk te onderzoeken omdat kandidaten met een negatief advies of ongeselecteerd niet worden aangenomen.

Door de herinvoering eind 1988 van de psychologische selectie van dienstplichtige tactische onderofficieren is een onderzoek gehouden naar de verschillen in opleidingsresultaten en ontheffingspercentages tussen geselecteerde en ongeselecteerde dienstplichtige tactische onderofficieren [8], en wel op de School Reservekader Infanterie bij de lichtingsploegen 89-1 t/m 89-4. Het percentage ongeselecteerden in de lichtingsploegen loopt terug van 72% in 89-1 tot 31% in 89-4.

De belangrijkste resultaten van het onderzoek waren de volgende.

- Het gemiddelde opleidingsresultaat van dienstplichtige tactische onderofficieren die op het SCKL het advies „weinig risico” hebben gekregen (66,0) was statistisch significant beter dan dat van ongeselecteerden (62,8).
- Het verschil in ontheffingen (m.u.v. medische ontheffingen) van geselecteerde tactische onderofficieren (11,2%) en ongeselecteerden (28,8%) was statistisch significant.
- Een vergelijking van de lichtingsploegen 89-1 en 89-4 leert dat van 89-4 het gemiddelde oplei-

dingsresultaat hoger was (65,6) en het onthefingspercentage lager (20,1%). Beide verschillen bleken niet statistisch significant te zijn, omdat ook lichtingsploeg 89-4 slechts gedeeltelijk was gevuld met geselecteerde dienstplichtige tactische onderofficieren.

Uit het onderzoek naar het effect van de psychologische selectie van dienstplichtige tactische onderofficieren blijkt duidelijk dat psychologische selectie voor de KL zeer zinvol is. Wel heeft het

slechts gedeeltelijk vullen van de opleidingsklassen met geselecteerde dienstplichtige tactische onderofficieren voor de opleidingseenheid marginale effecten.

Ook uit andere onderzoeken blijkt dat psychologische selectie voor de KL zinvol is; daarbij komen ook aspecten naar voren die, rekening houdend met de wetenschappelijke en ethische eisen, leiden tot een verdere optimalisatie van de onderbouwing van het advies: weinig, matig of veel risico.

Literatuur

1. Div. auteurs—SCKL selecteert kwaliteit (themaeditie). *Mil. Spect.* **149**(1980)255-290.
2. W. Schoonman—Officier in de Koninklijke landmacht: Rambo niet gewenst. *Psychologie* **10**(1991) (8)42.
3. R.A. Roe—*Grondslagen der personeelsselectie*. Van Gorcum, Assen (1983).
4. J. Terpstra—Selecteert de KL wel eerlijk? *Mil. Spect.* **158**(1989)(2)53.
5. P.J. Drenth en K. Sytsma—*Testtheorie*. Inleiding in de theorie van de psychologische test en zijn toepassingen. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Antwerpen (1990)21.
6. P.J.D. Drenth—De waarde van het selectie-interview. *Gedrag en Organisatie* **1**(1988)(2)29.
7. G.J.C. Rozendaal—Beoordelen blijft mensenwerk. *Oplinie* (1990)(8)12.
8. A. Hagenaar—*Evaluatie tactisch-onderofficiersselectie* (intern rapp.). SCKL, Hilversum (1990).

Oorlogsdocumentatie '40-'45

Derde jaarboek van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, o.r.v. N.D.J. Barnouw e.a., 192 blz., geïll. Uitg.: Walburg Pers, Zutphen, 1990. Prijs: f 39,50. ISBN: 90.6011.768.9

In dit jaarboek zijn drie artikelen opgenomen, die resp. handelen over de Amsterdamse hoofdcommissaris Tulp, de guerrilla van het KNIL op Timor en de Joodse Raad voor Amsterdam. Verder een foto-essay over het werk van de illegaal werkende fotograaf C. Beijen, een literatuuroverzicht van de uitgaven over de Tweede Wereldoorlog in de

periode 1990/91 en een overzicht van de archieven en collecties van het RIOD.

In mei 1941 kreeg het Amsterdamse politiecorps een nieuwe hoofdcommissaris, Sybren Tulp, een oud-KNIL-officier, die lid was geworden van de NSB. Hij wist door zijn leiderschap het politiecorps snel naar zijn hand te zetten. Hij erkende dat bij vele politiemensen ernstige bezwaren leefden tegen verschillende Duitse maatregelen en liet een zekere ruimte voor discussie binnen het corps. Daarentegen eiste hij dat opdrachten onvoorwaardelijk werden uitgevoerd. Zijn contacten met en belangstelling voor het personeel stonden in schril contrast met de opstelling van zijn voorganger Versteeg, die zich als een regent had gedragen en zeer afstandelijk was. Met zijn optreden bereikte Tulp dat de aangewezen leden van het Amsterdamse politiecorps — weliswaar met tegenzin — toch meewerkten aan de deportaties van Joden. De schrijver (G. Meershoek) merkt in zijn conclusie op dat de hulp die door de Nederlandse, en in het bijzonder de Amsterdamse, politie bij de deportatie van de Joden werd verleend, in vergelijking met andere

landen uitzonderlijk groot is geweest. Tulp ontliet een vonnis van een aardse rechter, want hij overleed in oktober 1942.

P. Romijn behandelt de guerrilla van het KNIL op het eiland Timor, die samen met Australische troepen van februari tot december 1942 werd gevoerd. Vrezend voor een Japanse bezetting van het Portugese deel van het eiland, werd door Nederland, samen met Australië, medio december 1941 overgegaan tot een bezetting van het gehele eiland. Bij de Japanse landing op 20 februari 1942 bleek het Nederlandse verzet snel in te storten. De guerrilla die daarop volgde vond geen steun bij de inheemse bevolking en lokte tevens Japanse acties uit. Een beperkte strijdmacht wist zich uiteindelijk te handhaven, maar deze was weinig effectief meer. Door de Nederlandse autoriteiten werd de aanwezigheid van de enkele honderden militairen op Timor aangegrepen om invloed op de geallieerden uit te oefenen. Men beoogde het eiland als springplank te gebruiken bij het uitvoeren van offensieve operaties richting Japan. De aanval zou dan ook over Nederlands-Indië lopen. MacArthur koos echter voor

Nieuw-Guinea en de Filipijnen. Een guerrilla op Timor had daarvoor geen zin meer. In december 1942 vond de evacuatie plaats van ca. 200 Nederlandse militairen, samen met Australische troepen en Timorese vluchtelingen.

In het artikel over de Joodse Raad voor Amsterdam behandelt D. Michman de oprichting ervan en maakt vergelijkingen met overeenkomstige organisaties elders in Europa. De Joodse Raad (*Judenrat*) werd behalve in Nederland alleen toegepast in de Oosteuropese lan-

den. Deze meer informele organisatie was sterk afhankelijk van de plaatselijke Duitse autoriteiten. De bij de wet ingestelde en vastgelegde *Judenvereinigungen* waren daardoor structureel minder betrokken bij de deportatie van Joden.

Van dit derde jaarboek kan hetzelfde worden gezegd als van het tweede (*MS 160(1991)(12)555*): „onmisbaar voor degene die zich met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog bezighoudt”.

T. DE KRUIJF, genm gn

Geschiede des europäischen Kriegswesens

I – Vom Altertum zur Aufstellung der stehenden Heere, door T. Fuchs, 271 blz., geïll. Uitg.: Carl Ueberreuther, Wenen, 1985. Prijs: OS 68,-. ISBN: –

De Oostenrijkse *Arbeitsgemeinschaft Truppendienst* geeft al vele jaren uiterst verzorgde en informatieve „Taschenbücher” over de meest uiteenlopende militaire onderwerpen uit. De boeken zijn van een klein formaat (15,5 × 10,5 cm), zeer ruim geïllustreerd en van kaartjes in meerkleurendruk voorzien.

In het onderhavige boek geeft schr. een goed overzicht van de militaire geschiedenis vanaf de Oudheid tot het midden van de 17e eeuw. Tekeningen en wapens, slagordes en militaire installaties dragen in hoge mate bij tot de informatieve waarde. Het boek wordt afgesloten met een register en een literatuuroverzicht.

Van de oudheid behandelt schr. de Grieken, Romeinen en Germanen. De wijze van oorlog voeren door de Grieken wordt kort en overzichtelijk behandeld. Daarbij wordt aandacht besteed aan de oorlogen tegen Perzië en het optreden van Alexander de Grote. Aan de Romeinen wordt, niet ten onrechte, de meeste aandacht besteed. De slag bij Cannae (216 vC) wordt goed behandeld, en schr. geeft een duidelijk beeld van de Romeinse legervorming en tactiek. Bij de Romeinse geschiedenis legt Fuchs de

nadruk op de tijd van Julius Caesar. Ook hier veel aandacht voor de Romeinse legerorganisatie. Interessant is de korte behandeling van de oorlogvoering der Germanen. Schr. wijst erop dat de legers tijdens de volksverhuizing betrekkelijk klein waren. De Germaanse legers bestonden hoofdzakelijk uit voetvolk, terwijl de ruiters zowel te paard als te voet aan het gevecht deelnamen. Deze periode eindigde in de 6e eeuw.

Het verdwijnen van de geldeconomie dat de overgang van de Romeinse tijd naar de Middeleeuwen kenmerkt, had een grote invloed op de oorlogvoering. Echte legers, zoals de Romeinen die hadden gekend, verdwenen en werden door de ridderlegers opgevolgd. De ontwikkeling van het leenstelsel speelde daarbij een belangrijke rol. Van een georganiseerde veldslag was geen sprake meer omdat de zwaar bewapende ridders

Die Nachkriegszeit 1918-1922

Kämpfe, Staaten und Armee nach dem Ersten Weltkrieg, door K. Peball e.a., 448 blz., geïll. Uitg.: Carl Ueberreuther, Wenen, 1973. Prijs: OS 90,-. ISBN: –

Dit boek bestaat uit een aantal artikelen die in de periode 1964/70 in het Oostenrijkse tijdschrift *Truppendienst* zijn verschenen. De hedendaagse gebeurtenissen in Centraal-Europa en op de Balkan hebben dit boek onverwachts in het middelpunt

zeer individualistisch aan de strijd deelnamen. Riddeer en persoonlijke dapperheid stonden centraal in het oorlogsgebeuren. De bekende Guldensporenslag (1302) bij Kortrijk, waar de burgerij het tegen de ridders opnam en de overwinning behaalde, was een uitzondering. De legers waren in het algemeen erg klein. Bij de slag van Crécy in 1346 had het leger van de Engelse koning Edward III een sterkte van 14.000; voor die tijd uitzonderlijk veel.

Tegen het einde van de Middeleeuwen ontwikkelden zich de huurlegers en namen soldaten het tegen de ridders op. De Antieken werden ontdekt en er ontstond een nieuwe krijgswetenschappelijke literatuur. De tactiek begon zich weer te ontwikkelen en de veldslagen werden steeds bloediger. De vuurwapens verschenen op het slagveld. Omstreeks 1500 was 10% van het voetvolk met een vuurwapen uitgerust. Het zou echter tot in de 18e eeuw duren alvorens er sprake was van het uitbrengen van enigermate gericht vuur.

De opkomst en ontwikkeling van de infanterie, cavalerie en de vuurwapens worden in afzonderlijke hoofdstukken behandeld.

Samenvattend: een uitstekend boek, dat niet alleen lezenswaard is voor beginners op het gebied van de militaire geschiedenis maar waaraan ook meer geïnformeerden veel plezier zullen beleven.

drs. J.W.M. SCHULTEN, lkol vbdd b.d.

van de actualiteit geplaatst. Zeer veel van de huidige ellende is het gevolg van de regelingen dat na de Eerste Wereldoorlog zijn ontworpen. Het is de grote verdienste van dit boek dat de lezer op een aangename wijze enigszins vertrouwd wordt gemaakt met de zeer gecompliceerde verhoudingen in die gebieden.

In het eerste hoofdstuk geeft Peball een duidelijk overzicht van de Parijse vredesverdragen. Daarna wordt in een aantal bijdragen de gevechten behandeld die na 1918 in de diverse landen uitbraken. Zo wordt o.m. de strijd in Karinthië, Hongarije en Slowakije beschreven. De Russische

burgeroorlog en de Grieks-Turkse oorlog worden kort maar overzichtelijk behandeld. Aan de nieuwe staten die na de Eerste Wereldoorlog ontstonden wordt speciale aandacht besteed. Achtereenvolgens passeren Oostenrijk, Hongarije, Joegoslavië en Polen de revue. Zonder enige reserve probeerden alle landen in Centraal-Europa en op de Balkan hun grondgebied ten koste van hun buurlanden te vergroten. Wapengeweld werd daarbij niet geschuwd. Het laatste gedeelte van het boek bestaat uit

beschrijvingen van de diverse legers, de vlootverdragen en een beschouwing van de bekende en uiterst deskundige Johann Christoph Allmayer-Beck over die bewogen jaren.

Lezing van dit boek draagt in hoge mate bij tot een beter inzicht in de huidige ontwikkelingen op de Balkan. Evenzeer laat het echter het onbehaaglijke gevoel achter dat ons, door de zeer slechte afwerking van de Eerste Wereldoorlog, nog veel ellende te wachten staat.

drs. J.W.M. SCHULTEN, Ikol vbdd b.d.

Strategic deception in the Second World war

door M. Howard, 271 blz., geïll. Uitg.: Pimlico, Londen, 1991 (imp. v. Ned.: Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 36,55. ISBN: 0.7126.5257.4

Misleiding wordt niet gerekend tot een van de grondbeginselen van de oorlogvoering. Verrassing behoort zonder twijfel wel tot deze reeks en mogelijk zelfs als belangrijkste factor. Toch is verrassing niet mogelijk zonder een flinke dosis misleiding. En vanaf de oudste geschiedenis tot heden hebben grote aanvoerders daarvan steeds gretig gebruik gemaakt. Veelal ging men daar niet prat op omdat misleiding iets afdoet aan de heroïek van het echte gevecht. Dat hoeft echter niet altijd zo te zijn; voorbeelden als het Paard van Troje en het Turfschip van Breda hebben zelfs mythologische waarde.

Het onderhavige boek is geheel gewijd aan misleiding. Het beperkt zich daarbij tot de Tweede Wereldoorlog en vooral de Engelse campagnes. Ook richt het zich, overeenkomstig de titel, vooral op strategische misleiding, al stelt de auteur dat deze altijd hand-in-hand moet gaan met de tactische vorm. Misleiding is in de Tweede Wereldoorlog op grote schaal toegepast. Alle mogelijke facetten kwamen aan bod: van metterdaad uitgevoerde afleidingsoperaties tot en met het creëren van nooit bestaand hebben-

de legers en denkbeeldige campagnes; van het gebruik van dummies en camouflage tot het verzenden van foutieve berichten, maar juist ook het verzenden van *juiste* informatie om de tegenstander uit zijn evenwicht te brengen. Wil misleiding succes hebben dan moet men als het ware in de geest van de opponent kunnen kruipen en daarop vervolgens de acties enten. Dat leidt al snel tot het gebruik van geheime agenten en zelfs dubbelagenten. Een uiterst gevaarlijk spel maar, getuige dit boek, door velen gespeeld. Opmerkelijk is daarbij dat deze dubbelspionnen zo lang een van de partijen of zelfs beide partijen hebben kunnen bedriegen!

Misleiding speelt in vreedstijd — gezien de dubieuze zijde — in democratieën slechts een ondergeschikte rol. Aan Engelse zijde moest het misleidingsapparaat dan ook vrijwel vanuit het niets met vallen en opstaan worden opgebouwd. Maar zoiets ligt de Engelsen wel. Alras ontwikkelde zich een netwerk waarin de sinds John le Carré zeer beroemde (en beruchte) MI-5-afdeling een centrale rol speelde. De gevoelige informatie werd niet aan de regering toevertrouwd, noch aan de gezamenlijke Chefs van Staven of het hoogste Inlichtingencomité van de strijdkrachten. Uiteraard was per geval wel de instemming van het allerhoogste gezag nodig. Misleiding kan immers één bepaalde operatie ten goede komen maar daarvoor juist een andere zaak schaden. Men denke daarbij aan de veronderstelde bekendheid van Churchill

met het bombardement op Coventry die hij ter bescherming van de eigen inlichtingenactiviteiten geheim hield. Helaas maakt de schr. hiervan geen melding. Teneinde toch de hoogste instemming te verkrijgen werd een speciaal comité gevormd dat zich met deze materie bezighield. Voorts bezat ieder militair commando al snel na de eerste oorlogshandelingen een eigen misleidingsstaf.

Zoals gezegd werden resultaten behaald, met vallen en opstaan. Een van de eerste successen was *Operation Torch*, de geallieerde landing in Frans Noordwest-Afrika. Daartoe werd reeds in 1942 een afleidingsoperatie over het Nauw van Calais naar Frankrijk en één in richting Noorwegen op touw gezet. Hoewel de *Abwehr* niet overtuigd was, bleek Hitler voldoende onder de indruk om langdurig bijzondere maatregelen te bevelen. De aandacht werd daarmee effectief afgeleid. Hetzelfde gold voor de slag bij El Alamein die de Duitsers pas twee weken later en via het zuiden i.p.v. het noorden verwachtten. Deze misleiding was zo overtuigend dat Rommel zich ten tijde van de aanval zeker genoeg voelde om elders met ziekteverlof te zijn. De landing op Sicilië gold evenzeer als een groot succes, getuige de aanwezigheid van zeer geringe tegenstand. Schr. stelt terecht dat misleiding pas mogelijk is als de operationele intenties van de echte operatie zijn vastgesteld. Een open deur, maar niet minder waar. De successenreeks vond uiteindelijk haar culminatie in de landingen op de kusten van Normandië (*Overlord*) en Zuid-Frankrijk (*Anvill*). Via een secuur opgezet plan (*Fortitude*) werden de Duitsers in de waan gebracht dat de landing (weer) via de kortste route van het Nauw van Calais zou plaatsvinden. Daartoe werden zelfs spooklegers, zoals de First US Army Group, in stelling gebracht. In het kader van misleiding in de periode maakte Churchill tegen Stalin in Teheran de beroemde observatie: „In wartime truth is so precious, that she should always be attended by a bodyguard of lies”.

Na *Fortitude* volgde *Crossbow*,

waarbij de Duitsers systematisch met verkeerde inslaginformatie van de V1's en V2's werden „gevoed” waardoor de vliegende bommen „foutief” werden gecorrigeerd en in minder kwetsbare gebieden terecht kwamen; een zeer complexe operatie die naar schatting evenwel 1300 doden en 10.000 gewonden heeft bespaard. Aan het eind van de oorlog leek het belang van misleiding af te nemen; schr. geeft althans nauwelijks nog saillante voorbeelden. Dit zeer informatieve boek leest, niettegenstaande de commentaren op de achterkant, niet echt als een spannend boek. Daar waar Engelse auteurs vaak meester zijn in het presenteren van historische feiten in een sfeer van fiction, is dat hier helaas niet het geval. De tekst staat in dit opzicht misschien wel te vol met feiten, codenamen en afkortingen. Ook wordt een verhandeling over Duitse misleiding gemist. Slechts

een kort hoofdstuk is aan de Duitse inlichtingendienst gewijd, waarbij zelfs de indruk wordt gewekt dat de *Abwehr* wel erg klungelig en impliciet pro-geallieerden functioneerde. Tevens ontbreekt een afsluitend hoofdstuk waarbij successen en mislukkingen in perspectief worden gebracht. Niettemin bevat dit boek interessante materie. Al was het maar om ons ook in vredesorganisaties wakker te houden t.a.v. wat misleiding zoal vermag. Het laatste, meest saillante, voorbeeld betreft ongetwijfeld de niet voorziene inval van Saddam Hoessein in Koeweit. Een inval waarvoor de signalen (achteraf) overvloedig aanwezig waren. Anticiperen is ten slotte beter dan reageren en de orde te moeten herstellen. Op stafscholen en in inlichtingenkringen verdient dit boek dan ook zeker een plaats op de boekenplank.

B.A.C. DROSTE, cdre KLu

Gefechtsbeispiele aus dem Zweiten Weltkrieg

door R. Gschöpf e.a., 312 blz., geïll. Uitg.: Herold Verlag, Wenen, 1986. Prijs: OS 68,-. ISBN: -

Dit boek heeft tot doel militair-historische voorbeelden te geven die kunnen worden gebruikt bij de bestudering van vier eerder gepubliceerde *Taschenbücher* over tactische vraagstukken op bataljonsniveau, militaire bevelvoering en besluitvorming. In 18 voorbeelden worden de verschillende gevechtsvormen nader in beschouwing genomen. Duidelijke kaarten en vele tekeningen van de gebruikte wapensystemen met de bijbehorende relevante technische gegevens maken het lezen tot een genoegen. Bij ieder voorbeeld wordt eerst in enkele regels aangegeven waarom het bij het desbetreffende voorbeeld gaat.

Zo wordt ter inleiding van het *Gefechtsbeispiel* Sainte-Mère-Eglise naar voren gebracht dat luchtlandingstroepen onmiddellijk na de landing het kwetsbaarst zijn. Bij hun bestrijding is snel reageren een eerste vereiste, want als zij zich eenmaal gereorganiseerd en gehegroepeerd hebben is hun vernietiging aanzienlijk gecompliceerder. Vervolgens wordt de gang van zaken bij de diverse Amerikaanse en Duitse eenheden die bij de gevechten betrokken waren nader beschreven.

Veel voorbeelden in dit boek gaan over de strijd in Rusland en op de Balkan. Voorts wordt de stijd bij Monte Casino, Kreta, Hürtgenwald en Caen behandeld. Het boek wordt afgesloten met een goed literatuuroverzicht, een aantal bijlagen met interessante gegevens over Duitse en Russische eenheden, en een goed chronologisch overzicht van de behandelde *Gefechtsbeispiele*.

drs. J.W.M. SCHULTEN, lkol vbdd b.d.

Vestingbouw stap voor stap

Het bastion hoekpunt in oude stadsomwallingen, door J.D. Lepage, 119 blz., geïll. Uitg.: Stg Menno van Coehoorn, Den Haag, 1992. Prijs: f 19,50 excl. verzendkosten. ISBN: 90.6011.782.4

Ter gelegenheid van haar 60-jarige jubileum heeft de stichting Menno van Coehoorn een boekje uitgegeven, waarin in hoofdlijnen de ontwikkeling van de vestingbouw in Nederland is beschreven. Het boek is geïllustreerd met tientallen schetsen van de schrijver en tekeningen uit handboeken e.d. Ook wordt bij de beschrijvingen een verklaring gegeven van de verschillende in de tekst gebruikte vestingbouwkundige termen.

De tijd dat Nederland een leidende rol vervulde in de vestingbouwkunde heeft - niet onbegrijpelijk - de meeste aandacht gekregen. Uitgebreid worden de opbouw en de samenhang van het Oud-Nederlandse vestingstelsel behandeld, de kritiek erop en vervolgens de ontwikkeling van het Nieuw-Nederlandse stelsel. Minder aandacht wordt besteed aan de latere tijd (vanaf de 18e eeuw t/m de Tweede Wereldoorlog); een periode overigens waarin Nederland niet meer een leidende rol in de ontwikkeling van de vestingbouw vervulde, maar meer als trendvolger kan worden beschouwd. Toch is dit vestingbouwkundig gezien een zeer interessant tijdperk en het zou, gelet op de vele aanwezige werken in Nederland, zeker meer aandacht moeten hebben.

Ondanks deze kritische kanttekening heeft de stichting een overzichtelijk, handzaam en bovendien zeer leeswaardig boek uitgegeven. Het is zeer geschikt voor wie meer wil weten over de Nederlandse vestingwerken van weleer. T. DE KRUIJF, genm gn

